

sed quicquid libuit hoc sibi licere putavit. [Manus recentior.] Cum igitur gratiosa domina *Maria Henrici Brunsvicensis filia* Abbatialem resignasset dignitatem *Magdalena de Columna ex Bohemorum Comitibus* exorta in Abbatissam consensu capituli eligitur.

MARGARETA soror *Magdalene* in Abbatissam eligitur 1567.

ANNA ERICA Comitissa *de Waldeck* eligitur 1589.

[Veteri manu sequentia in fine hujus libri adscripta erant.]

*Doctoris Marci Holtbusen Decani Montis Sancti Mauricii
probe Hildesheim informatio quadam super im-
petitionibus bonorum.*

SI quis dixerit bona aliqua ad se tanquam *heredem* pertinere, ostendat titulum; cui successit.

Si dicit bona esse *Emphyteotica*, ostendat formam contractus, qui in eo est comprehensus.

Si dicit bona *lironica*, designet officium, ad quod spectent & pertineant.

Si dicit bona *consualia*, ostendat contractum concessionis sibi aut successoribus [anteecessoribus] suis factum.

Si vero nullum praedictorum verificare potuerit, imponatur ei silentium super molestatione & impetitione tentatis.

XXVIII.

SELECTA

EX

CHRONICO CLVSINO

HENRICI BODONIS,

Ex MSto.

In Chronica subsequencia prooemium.

Peræ pretium se facturos nonnulli putaverunt, si, quæ suis temporibus gererentur, non letheis operiri sinerent aquis, sed ea potius mandata litteris ad notitiam transmitterent posteritati. Quos equidem à vero hallucinatos, ut ausim dicere minime, ita optime etiam meritos, ratione veri arbitra compulsus, assevero rectissime. Per præteritorum namque rationem sapientissimi cuiusque animus divinatur futurorum exitum, maiorumque ductu studia juniorum redduntur lucidiora. Tutior ac audacior fit animus adversus casus omnes veterum lectione; sapiens sapientior, erit, & cuncta ratione quadam & tractabit & gubernabit, quandoquidem negligenter actorum casus cautelam illum doceat, & providi etiam viri naufragium, imprudenti portum stabiliorum demonstrat. Miltiadis egregia facinora litteris mandata Themistoclen de somno excitaverunt, & ad trophea capessenda sua vi, (ut ita dixerim) armavere. Alienæ virtutis lectorem Theramenem, quod a litteris virilitatem contraxerit, dixisse ferunt. Citatum huc velim regem illum potentissimum Assverum: ad stipulabitur enim dictis. Adeo namque rem illam dilexit tantique æstimavit, ut cum insomnem ac lætitiæ plenam noctem duceret, historias & annales sibi præsentari, & legi coram se fecerit. Quid igitur? O litterarum vim! O maiestatem! O donum & quidem peculiare, ab omnium moderatore seculorum seculo hominibus datum! cui quid (dummodo non perperam eo utatur quis) æquiparari possit, ne utiquam invenio.

Quid enim litteræ? veterum testes & absentium vice fungentes. Inter metales plurimum virium habent: per illas enim & alloqui absentes non secus atque præsentis valemus, & audire, quos non videmus; quin & vita longiuscule iam functis per litteras quas reliquere superis, quasi coram positis utimur doctoribus. Huius proinde rei tan nobilis tamque utilis rationem habendam Venerabilis Pater ac Dominus *Conradus, canobii viii moderator*, censuit, maxime cum nos videremur tempora incidisse tribulationum & oppressionum feracissima ac nunquam seculorum oblivioni danda. Indignum ob id & rationis absens esse iudicavit, si quæ vel dura necessitate coacti passi fuimus, vel pro virili in tanta rerum perturbatione resistendo, Dei gratia nobis propitia, defendimus, perinde atque super spongiam incubuissent, obliterarentur. Ceterum cum de diebus nostris tantum historiam texere,

Xx

quasi

quasi prolem acephalam edere arbitraretur, post tergum putavit respiciendum, & ab ipso foundationis cœnobii huius anno exordiendum, atque vel de dextro vel sinistro temporum rerumve successu, quicquid obvium se offerret, litterarum monumentis tradendum duxit. Cuius quidem rei cum paterno me affectu intrare provinciam ad monitum haberet, licet imparem mandato me sentirem: illius tamen, ut par fuerat, voluntati haud dubitavi obsecundandum; & laborem maiore posteritatis nostræ amore aggressus sum, quam certiore spe perficiendi tentare ausus. Cum enim a cœnobii fundatione *anni ferme quadringenti fluxerint*, & quæ fortuna, ut dicimus, vel maioribus nostris arriserit, vel eosdem, (ut fieri assolet, alterna cum vice illa inter mortales versatur) presserit, inexploratum nobis mansisset: unde scripturus ordire, non præsto fuit. Malo namque omine actum est, ut vel incuria antecessorum nostrorum, vel etiam amissione, de loci fundatione aut fundatorum notificatione ad nos transmissum sit prorsus nihil, præter tamen consecrationis ecclesiæ annum. Ad privilegia proinde illa quidem paucula, quæ in manus nostras venerunt, oculos convertimus, & ex illis, quicquid ad intentionem nostram opportunum iudicavimus, avide fati excerptimus. Deinde litteras in bonorum vel venditionibus vel oppignorationibus confectas perlegentes, ea quæ ad scopum nostrum spectare videbantur, & aliquid notatu dignum & scitu utile habere iudicavimus, id excerptum, nostris inseruimus litteris. Postremo & non exiguo labore vetustissimos codices vel libros revolvimus, non secus atque arguta apis, scrutando, si quid lateret, alvearibus nostris inferendum; quo uno sæpe, cooperculis librorum solutis etiam semiesis, quod cordi fuerat invenimus insperato: quibus quasi a longo in unum comportatis, ea, quæ ad vos, o fratres, hoc codiculo transmittimus, multo charitatis affectu conscripsimus, minime logodetalos imitantes. Non enim phaleris usi sumus neque Demosthenis oleo; sed neque Tulliani pavonis caudæ aliquid abstraximus, quo incultum loquendi nobis modum adornaremus. Suffecerit nobis veritate splendescere nostrarum litterarum monumenta; quippe, qui utilitati non ostentationi operam impertivimus nostram. Faxit Deus non nostro frustremur scopo, quem scribendo intendimus; & ubi aliquid scitu dignum offenderitis, bene, rogamus, precemini nobis. Fraternitatis nostræ, nec ipsa dira morte auferendæ memores, requiem vita functis orate. Bene vos valet, ac spectatæ integritatis viros ille faciat, qui omnium corda hominum manu sua tenens dirigit in finem usque. Datum Clusæ, *anno incarnationis Dominica supra Millesemum quingentesimum vicesimo tertio.*

Nostris aspiret cœptis pia gratia sacri Flaminis: optati faciens attingere portum Littoris; ut profit labor hic & posteritati.

Nominis ratio.

AD scribendum accincto, continuo nomenclaturæ ratio sese mihi obviam præbens, omnium primò petere visa est absolutionem. Justæ petitioni fauens, nomen huic Cœnobiolo ab eventu relicto designo: quippe cui *Clusa*, ab antiquo hoc in loco constructa, illud vocabulum transmiserit. Peremptæ namque matris nomen, filix nascentis vocabulum factum est; quamvis ad rei veritatem multo melius, cum Cœnobium hoc veteris *Clusa* locum occupet, *Clusiacum* esset appellandum. Cæterum quis incultum hunc locum, & eo usque solis fetigeris porcis ac lupis infestis aptum, primus initiaverit, certi nihil nobis relicto est, præter id, quod *Kalendaris antiquissimis* frater quispiam nostræ notitiæ offertur *Walingus* nomine, sacerdos & monachus, qui loci primus inhabitator fuisse describatur.

Insuper & habitatiunculæ illi, quam Clusam vulgo nominarunt, sacellum sive, ut dicunt, *capellam* fuisse proximam, *ex veteri* admodum *missali* nobis proditum est; in quo designatum notula vidimus, quod altare sancti Michaelis, inter turres ecclesiæ erectum, compensationis vice altaris illius, quod in memorato sacello extractum fuerat, sit ædificatum 1159.

Gaudebat autem & vetus illa *Clusa fonte lucido*, qui ab eo tempore *Georgianus fons* vocatur, magni revera pretii; perspicuas & utiles aquas Cœnobii necessitatibus evomens & quidem sufficienter.

De Cœnobii fundatione.

TEMUS quidem fundati Cœnobii libris donationum factarum, ad nostram notitiam ducti; at fundatorum & nomina & memoria pariter cum tempore, male profecto de ipsius meritum negligentia, irrevocabiliter præterisse dolemus.

Quo tamen ad nos fama veterum perlatum est, non præteribimus, sed lectoribus piis illud relinquere curabimus. Quempiam Divi Georgii oppido *Gandefiano* adiacentis ecclesiæ presbyterum dico autem *Plebanum*, hunc locum una cum Abbatiſſa maioris ecclesiæ fundasse maiores natu erræ dixerunt. De Plebano autem nihil unquam offendimus, litterarum monumentis traditum. Ceterum præter Abbatiſſæ vel consensum vel auxilium hoc loci aliquid fundare construere potuit omnino nullus, cum neque pedis unius locum sibi quis usurpare potuisset, ut ex sequentibus patebit. Hinc si quis Abbatiſſam cœnobii huius fundatricem opinatus fuit, is hallucinari iudicandus non est; idque maxime, cum proxime nostris

stris introducende narrationibus, maternum in fratres huius pridem fundati cœnobii affectum, litteræ pandant.

Anno præterea virginei partus *millesimo centesimo vicesimo quarto*, Indictione tertia, regni vero *Hinrici Quinti* regis huius nominis, Imperatoris autem quarti, decimo nono, *Bartholdi* autem *Episcopi Hildesianorum* sexto, sub Abbatisa Gandesianæ ecclesiæ *Athelbeidi*, Imperatoris quarti *Hinrici* sorore, tertii vero *Hinrici* filia, hoc monasterium per Reverendum Patrem ac Dominum iam dictum *Bartholdum* Episcopum Deo dedicatum est in honorem *Deiparæ Virginis Mariæ*, sanctæ *Crucis* ac *Divi Georgii* martyris & omnium Sanctorum.

Nobilissimam proinde illam Abbatisam *Athelbeidem* hunc locum five cœnobium fundasse, arbitramur eo ansam accipientes, quod primo foundationis loci anno, cum fratres ad ignis fomenta & ad construenda ædificia, lignis egerent, hacque necessitate circumposita etiam ad ianuas usque cœnobii ligna incidere, delati ob factum ipsi Abbatisæ: ipsa non ægre solum non tulit, verum etiam, ut litteræ testantur, materno affectu condolens, hac etiam in necessitate illi consulere voluit, & silvam locum hunc circumdantem, pariter cum terra, super quam succreverat, legitima donatione contribuit. Erat enim, quod maximæ illi datur laudi, ut generis nobilitate mundo clara, ita (litteris testantibus) morum quoque probitate Christo Iesu dedita: quam proinde materno in nos fuisse affectu litteræ tradunt; quam quoque pandunt, & in hoc ipso nostræ affuisse necessitati; nonnihil & ante hanc donationem nobis contulisse satis superque insinuare videntur. Unde autem illius beneficiorum magnitudo oblitterata sit, indicare haud quimus; arbitramur vero, ob citam ipsius post cœnobii foundationem mortem id partim accidisse; nam paucis post eam annis ipsam Gandesianæ ecclesiæ præfuisse legimus; partim etiam, quod inficias ire non possumus, ob fratrum tunc temporis hic degentium non inculpabilem incuriam.

De Abbatibus, suis temporibus cœnobialis vitæ hic institutæ moderari solitis.

REcta cœnobii fabrica & divino cultui adaptata, mox regendæ imo & instituendæ vitæ cœnobialis constituitur Abbas nomine *Hinricus*, omnium & vocabulo & dignitate primus, cui associatur Præpositus, nomine *Walterus*. Sub horum tempore, hoc est anno Domini 1124, foundationis vero cœnobii primo, Illustrissima Domina *Athelbeidis*, ecclesiæ Gandesianæ Abbatisa, silvam qua hodie usque lætamur, huic cœnobio contulit, & brevi post tempore vitæ concedens migravit, ut speramus, ad astra.

Anno deinde 1125 erat nobilis quidam vir *Geltmarus* nomine, ex nobilis Dominiæ ac Abbatisæ *Barthæ* officialibus, qui in feudum ab ipsa Domina tres mansos in *Lutholvesten* habuit, paucis illic cultoribus commorantibus, unde loco accessit villæ nomen. Hic divino in se agente spiritu, eos ipsos, quos diximus, agros meditabatur Deo in novo hoc cœnobio fervituris contradere. Quod, inconsulta bonorum ipsorum vera domina, minime sibi integrum esse, in mentem revocans, ipsam super re convenit, suppliciter exorans, id sibi pie indulgeri ab ea, & consensu piissimo roborari. Pulsanti ianua patuit, oranti concessum est; & ipsa donatio facta hoc in loco, invisente Domina Abbatisa cœnobium, anno quo supra, quinto decimo Kalendas Iulias. Patent hæc in privilegio five litteris donationis eiusdem.

Interea vero temporis *Cluniacensis* monasterii reformatio divina revelatione & cœpta & perfecta; & ex eodem monasterio in alias circumpositas terras propagata, collaborante *Hugoni* Abbati patre *Vldarico* Alemanno, sui odorem ubique resperfit, & plurima cœnobio a detestabili consuetudine avocata, limitibus avitis assentire fecit, maximè, cum tempus, ut ita dixerim, eos adiuvare ad rem videretur. Eo namque tempore ex *Divi Patris Benedicti* ordine tres in summos meruerunt Pontifices vicissim extolli, quorum medius *Casinenfis Abbas*, extremorum autem alter *Prior*, alter *monachus Cluniacensis* cœnobii fuit. Horum gratia venerabilis pater *Hugo* plurimum potuit.

Dictæ itaque reformationis dum odor nares perfudisset illustris Dominiæ *Lutgardis* Abbatisæ, & instabilitatem personarum huius loci, nec non *Bruntshusensis* cœnobii indolisset, ultra non ferendam eam iudicavit. Hinc adnitente ad rem ipsam huius loci quodam Patre nomine *Adelbardo* Rectore puto aut Præposito, ex ipsa reformatione quosdam fratres huc loci advexit, bene de loco merita ad potestatem, qua in cœnobium fungebatur. Hæc est illa, quæ invictissimum Imperatorem *Lotharium Tertium*, tunc quidem *Goslaræ* mæram agentem; nec non & episcopum *Hildesianorum Bernhardum*, huius monasterii gratia accessit, & bonorum huic loco condonatorum confirmationem, & utilisima fratribus privilegia ab illis, ut voluit, impetravit, per omnia, ne de præsentibus solum, sed & de omnibus futuris, optime omnino merita.

Vnio monasteriorum Cluse, & Brunteshusen.

Primum de ambobus cœnobiis Clusensi videlicet & Brunteshusensi unum fieri regimen exoravit, ut unus amborum sit Prælatus & unus baculus, falvis tamen monasteriorum redditibus, qui illis manebunt. Confirmavit hanc illius petitionem Imperator invictissimus; confirmavit & Antistes Bernhardus.

Libera est Abbatis electio.

Deinde & liberam novi Abbatis fratribus ab Imperatore petivit electionem confirmari, ut nullius viventis respectu aut prohibitione liceat illis libere vel de suo, vel alio etiam monasterio sibi eligere Abbatem, dummodo ordinis fuerit divi Benedicti, Voti evasit compos, & tam Imperatoris quam Antistitis assensum nobis assignavit.

De electi Abbatis confirmatione.

ID quoque obtinuit, quod electus cœnobii Abbas ab ecclesiæ Gandesianæ Abbatissa confirmetur, taliter videlicet: Electus presentabitur ecclesiæ Gandershemensis, Abbatissæ scilicet & conventui; quæ cum viderint, electionem illius esse canonicam, ipsam approbent, atque de altari beatorum Ioannis Baptistæ, Anastasii & Innocentii virgam pastorem accipere faciant, insignum commissionis pastoralis curæ; nisi, quod absit, canonica illum objectione removere possint. Ab utroque & id confirmatum est.

Exemptionis magnum indultum.

Confirmatus ita (*Antistes inquit Bernhardus*) Abbatissæ adminiculo ad episcopum deducatur, Abbas consecrandus. At confirmationem adeptus (*Lotharius inquit Imperator, & Præful sequitur Bernhardus*) utriusque ecclesiæ Clusensis videlicet & Brunteshusensis tam interiora quam exteriora disponat, liber ab omni subiectionis alicujus exactione vel servitio.

In quibus Abbas confirmatus ecclesiæ Gandesianæ & Abbatissæ debeat complacere.

Liberam omnino Domini Abbatis confirmationem esse decreverunt, nihilque exigendum illius ratione a confirmato; eo duntaxat excepto, quod accitus ab Abbatissa ad consiliandum negotiis impendentibus, non se difficilem præbeat, atque in festivitibus præcipuis ad celebrandas missas & ad consolandas sorores, mala pressas valetudine, invitatus (litteræ dicunt) occurrat.

Bonorum in Ludolvesten & aliorum quorundam Imperialis atque Episcopalis confirmatio.

Confirmamus (Imperator ait *Lotharius*) & post eum Antistes *Bernhardus* ecclesiæ Clusensi tres mansos in villa, quæ *Ludolvesten* dicitur cum suis decimationibus ceterisque utilitatibus, in pratis, in silvis & in aquis, quos olim *Barta* bonæ devotionis Abbatissa eidem ecclesiæ contulit. Nonnihil tamen Præful prædictis addit, ita dicens: Cui ecclesiæ totius adjacentis villæ hospites, agros, agrorumque redditus & decimas cum silvis & aquis, molendinis & pascuis appetentibus confirmamus. *Hospites* dicit eos, qui agros in Ludolvesten coluerunt, qui licet numero pauci fuissent, loco tamen villæ vulgare scilicet nomen adsciverunt. Et hos quoque in nostram possessionem contraditos habuimus, & cetera, quæ designantur.

Illorum, quæ ante hanc confirmationem donata fuerant, ratificatio.

Preterea, ne quid perinde ac inconfirmatum posteris scrupulo esset, quicquid ab Illustrissimis non solum *Lutgarde*, verum etiam ab antecessoribus illius Abbatissis in hunc locum collatum fuisset, etiam ab aliis Christi fidelibus, Imperiali auctoritate confirmatum est, & ab ipso Præfule ratificatum. Dignum notatu id præter silvam, cuius non habemus specialem confirmationem super donatione ab *Atelbeide* facta, præter ratificationem Capituli, ut in litteris de silvæ donatione liquet.

De capella cujusdam confirmatione.

Capellæ in *Oberhusen* in suis litteris Præful meminit: Capellam, ait, de Oberhusen cum dimidio suæ dotis manso, & duobus itidem semisque manso, quam *Rotbardus Presbyter*, astipulante prædicta piæ devotionis Abbatissa *Lutgarde* & confirmante, sanctæ Dei genetrici & beato

beato Georgio obtulit, confirmamus. Nos de illa Capella quid factum sit, vel qualiter ablata, offendimus omnino nihil. Acta sunt hæc 1134, non solum in plurimorum frequentia, testium; sed etiam totius Gandeshemensis conventus ad donationem conniventis præsentia.

WINNEMARVS Abbas.

HINRICVS Abbas, hujus nominis secundus.

LAMPERTVS Abbas.

BARTHOLDVS Abbas, hujus nominis primus.

RICHARDVS Abbas.

CONRADVS Abbas, hujus nominis primus.

BARTHOLDVS Abbas, hujus nominis secundus.

Abbas CONRADVS secundus.

Abbas HINRICVS tertius.

Abbas LVTHOLPHVS.

Idem multa fecit novalia ex silvulis, de la dictis, quorum reditus fratribus five conventui assignavit, pro memoriis nonnullis perpetuo peragendis, assensu *Sophia* Abbatisse, quæ & agrorum ipsorum videlicet novalium litteris nomina exprimit, qui, inquiens, agri vocantur *Bredela & Elp: dere*. Hoc autem in nomine lingua scribentium erratum est: sed vero nomine vocantur *Eylpaldere acker*. Isti qui *Bredela* vocantur, sunt illi, qui hac in parte *des Breden la* iacent, tenduntque versus *dat Borne la*, ubi amissio nomine vocantur *Eylpaldere*, quamvis pene oblivioni datum sit nomen: posteritatis tamen gratia vim nominis his inferere libet. In fine five termino silvulæ, dictæ *dat Borne la*, aqua effluens in unum locum sese recipit. Illò autem ætatis maxime tempore, sanguifuge congregantur, quas nos vulgariter *de llen* appellamus: rustici vero majore hiatu oris *de Eylen* dicunt: locum igitur, quo se recipiunt sanguifuge, *den Eylempal*. Ea propter, cum agri eo ferant, id nominis acceperunt, ut vocentur *de Eylpaldere acker*, licet pene nullus post unum sit in *Dangleveffen*, qui eo nomine ad agros illos utatur, sed *Eylpæl* omnium adhuc in ore est. Anno Domini actum est 1329.

Idem Dominus & Abbas Lutholphus tredecim iugera agrorum, adiacentia silvæ, *dat la dictæ, un an den Breden la*, vocantur, hæreditario censu locavit *Henningk Jordens*, sex videlicet lotonibus & dimidia lodich argenti, quotannis fratribus ab illorum possessoribus solvendis, salva decima agrorum, quæ etiam monasterio maneat: hac conditione adiecta, ut agri minime inter hæredes partiantur, sed semper simul manent. Insuper superiore hærede vita functo, is, qui hæreditario sequitur iure, ipsos agros *medio fertone Lodich argenti* sibi compareret, gratia, ut dicunt, *delectus des Kores*. Hodie usque censum illorum agrorum ab hæredibus levamus, Actum 1326.

Habes hic, o lector! agrorum diversa nomina, hi vocantur *an den La* & sita sunt inter ligneta duo, Beati Ioannis videlicet ab uno latere, *dat Breda La* ab altera. Agri, qui *dat Bredela* vocantur, adjacent ligneto ipsi ab hac nostra parte, quibus iunguntur *de Eylpæl acker*, attingentes *dat Borne la*, deindeque ad agros curiæ nostræ quondam in *Lutholoeffen*. Hac notatu digna ob id, quod in donatione & confirmatione agrorum prima, in *Lutholoeffen* tantum trium mansorum introducatur numerus. At primariam illud donationem respicit; successu vero temporis novalibus præparatis, Abbatissarum consensu, agrorum accessit multitudo. In quo quidem labore hic pater Venerabilis non pigritari visus est, ut in superioribusprehenditur. Eos autem agros, quos hæreditario censu locaverat superius dictis, licet tredecim iugera narrentur, sunt tamen ferme sedecim. At possessor illorum jure emptio- nis non plus, exactionem postulatus dat, quasi tredecim iugera haberentur: aratoribus autem pretium, quod sedecim iugeris arandis debetur, elargiri cogitur invitus. Agros dictos *das Hollandes rods* idem fecit.

Abbas CONRADVS tertius.

BARTHOLDVS tertius huius nominis Abbas.

Abbas HINRICVS huius nominis quartus.

Abbas IOANNES primus, cognomine Schelbeer.

HINRICVS Abbas huius nominis quintus.

Abbas IOANNES secundus, cognomento Ribbrecht.

REIMBERVVS Abbas, Anno Domini 1421. patria Geismariensis.

Abbas DETHLETVS, malitiose electus.

HINRICVS Abbas, huius nominis sextus.

Eia, pie lector, videre hic licet, quo rerum quove miseriarum hoc cœnobium perver- nerit. Adeo certe profecit, ut a paupertate ad inopiam descenderit, a cœnobiali vita ad rationi etiam non solum adversam, sed etiam detestabilem morum conversationem. Et quidem non huic tanta cœnobio informitas, sed & omnibus pene in Saxoniz, in Thuringiz, in Franconiz, in Westphaliz monasteriis, ut notiora tantum adduxerim, eadem prin- cipabatur. Omnes pene, nominis sui & rationis obliti, oculos suos ab alto proposito arre- pti deiecerunt, soloque defixerunt. Exosces plane & spiritu destituti avito, frustra terram habitabant desiderabilem, & quod eo peius, in terra sanctorum Patrum, prædecessorum vi- delicet

delicet fuorum, iniqua gesserunt. Quemadmodum proinde illorum patres ob fragrantissimam vitæ conversationem & Angelis & hominibus spectaculo fuerunt: ita isti omnibus ridiculi evaserunt; quippe qui semitis paternis abducti, carni morigerari non timuerunt, seculo fidem habentes & illius concupiscentiis ac vanitatibus immerfi. Et paucis ut plurima comprehendam, in magnam adeo malitiam omne genus cœnobarum degeneravit, ut nulla superesset species, decor nullus derelictus, adeoque tenebrosis & caliginosis vallatum operumque detestandæ conversationis operibus, ut opus esset sapiente opifice, qui omnem istam informitatem discutere, & ornatum aliquem inducere posset. Recordatus tandem omnium moderator Deus miseræ filiorum *Benedicti*, & ingenita tactus dulcedine, spiritum mittere cogitavit, qui optimus artifex tantam informitatem depelleret, & immensam lucis pulcritudinem, tenebris istis palpabilibus fugatis, produceret, illustraretque omnia. Et nos ergo referamus pedem a gravationis istius tenebris. Nova enim lux eminus apparet, nova generatio è cœlo missa in ianuis est. Properat, qui filiorum pectora ad patrum docebit mores; qui *Iepse*, quod spurium est, exhereditabit, abiiciet, inque exilium trudet. Et quis ille est, inquis, hic talis, hic tantus?

*Abbas Ioannes Dederodt patria Mundensis, huius
nominis tertius.*

Ablato per electionem novo Abbate nondum trimestri, opus fuit fratribus alium per electionis actum sibi adsciscere Abbatem. Statuto ad hoc ipsum loco & tempore, in Patrem *Ioannem* patria Mundensem, cœnobia Northemensis tunc conventualem, vota dirigentes, huic cœnobia postulaverunt fieri Abbatem anno Domini 1430, duodecimo Kalendas Augusti.

Hic est, cuius memoria peribit nunquam: hic est, de quo narraverunt patres nostri: hic, de quo generationes scaturæ loquentur: hic, quem Deus misit auferre gentis impietatem, & sibi facere plebem perfectam. Hic licet fratribus in Northem, non minore quam Clusenses deformitate informibus, habitu & tonsura non absimilis fuisset, utpote ibidem professus: quiddam tamen divinum mente impostum gerebat, purioris utpote vitæ sitiens iocunditatem. Hinc cordium humanorum scrutator Deus e medio illic conversantium eripiendum duxit, & illius rectæ voluntati sua gratia adstipulabatur. Adductus ergo in *Clusam*, Abbas constituitur, confirmatur, maiorum in sede locatur. Et mirum in modum vir licet doctus esset, & ante conversionem curiæ Romanæ non incognitus: humiliter tenuitati huius monasterii sese attemperavit, non quidem dignitate oblectatus maioritatis; sed in id mentem intentionemque ferebat, quod ante longe meditatus secum fuerat, vitæ videlicet cœnobialis renovationem. Cum ergo iam loco confirmatus in Abbatem, subditorum voluntatem sibi dandam per manualem obedientiam expeteret, sex tantum cum eo senserunt, aliis etiam post præstitam obedientiam, ut de *Derblevo* cognitum est, abeuntibus in viam suam. Primum igitur cœnobia extruxit meum & tuum, hoc est, possessionum proprietates & communiter vivere fratres fecit, fortitus ad ipsum perficiendum supremam dextram Dei ducem & ductricem; sicque fratres non citra Dei gratiam, tanti capitanei ductu & auspiciis, pedetentim maiora tentabant, quoad nativum colorem, quem perdidere, recuperarent. Cumque unus esset illis cibus, una domus: unâ quoque Deum laudabant, & Dei domum, quam longo tempore non nisi denarii accipiendi intuitu coluerunt, iam die iam nocte frequentabant, hymnisque sanctificabant. Verum, quia ad rem prospere inceptam opus fuit exteriorum bonorum assistentia, pecuniis mutuo acceptis census vendidit annuos, & pecunias eo locavit, ubi copiosior monasterio proventus cresceret, quibus sustentarentur fratres. In unum ergo plurimis e locis quadringentis aureis conflatis, decimam in *Dangleveffen* à Domino *Alberto* de *Steynbarge* milite emit, iure illi admisso reemptionis 1435, ratificante emtionem *Abbatissa Agnete*, de hac autem decima in sequentibus dicitur. Item allodium unum in minori *Freden*, dictum de *Vnderhoff*, cum curiis ibidem 178. florenis anno Domini 1436. Alterum etiam totidem florenis ibidem. Hæc duo allodia vendiderunt de *van Freden* sub reemptione 1436, una cum aliis nonnullis bonis, (ut litteris commendatum est) nondum redemptis.

Cum autem omni sub patientia, & multis maioribus mentis divitiis quam corporis, vitam cum dierum numero ageret hoc in loco cum fratribus cœnobialem, & vela navis inopiæ ventus valide pulsaret; utpote omnibus ruinosis ædificiis una ex parte, & victualium defectu ab alia; hinc autem & inde urgentibus creditoribus: animo valde quidem anxius, in domino autem viriliter stabilis, ceptis minime destitit. Ea propter divina bonitas, quæ nunquam bene merentibus & volentibus deest, altius decrevit virum illum, athletam fortissimum, promovendum: Unde factum est, ut tertio huius cœnobia reformationis anno hic Vir, ubique iam famigeratissimus, à fratribus monasterii *Bursfeldensis* in Abbatem postularetur. Hoc ubi rescivit, rem secum bene meditatus, & profuturam ratus suo, quem in reformationem collapsorum monasteriorum gerebat, animo: postulationi assensit, & eo se transferens

ferens hic habebat Priorem. Sicque illinc, quia ibi piscium fuit copia, cœptæ plurimum subministravit vitæ cœnobiali. Sæpe cum illinc huc, ordinandæ cuiuspiam rei causa, venisset, & fratres sciret & videret vestitu egere, exutis suis vestibus eosdem vestivit, cooperiens se, quo modo poterat, necessario retentis. Hæc dum ageret, toto adnifu in aliorum etiam monasteriorum reformationem illius animus ferebatur, cogitans præter cessationem, quonam modo pene iam mortuos malæ consuetudinis fratres exciret sepulcris, ut in parentum gloriam, pectoribus illorum affectis, longum vale dicere persuaderet tetrus erroribus.

Tertium proinde, Deo fidens, aggreditur monasterium, *Reynersbusen* videlicet, & Dei; cui fidebat, bona manu sibi assistente, quod voluit, valuit, adque paternos limites illud reduxit.

Post cujus reformationem cum pauco tempore supervixisset, ad paratam sibi sedem, citra dubium in cœlo, à Domino omnium bonorum compensatore, vocatur. Cum igitur, peste se attacktum sensisset, gregem Domino omnium consignans, & fratres proposito permanere adhortans, diem expectavit, quo felix vocanti se Domino pareret. Quo præsentem, Deo concessit & naturæ, finem laudabilem assecutus. Obiit autem 1439. Dorotheæ.

Vide iam, pie lector, quæ iste pater & de aliis bene, & de se optime meritis sit. Tria ipse tantummodo in vita sua reformavit monasteria: at plurimorum causa est factus reformatorem. Proprio quidem in loco, quo ignis iacuit, non valuit: translatus in Clusam, flammam dedit; in Bursfeldiam portatus arsit. Hujus scintillæ unius vigor quantam rogo flammam dedit, & quam illa flamma multos tenebris ne exterioribus sed etiam interioribus evocavit. Non in *Saxonia* contineri potuit: per totam *Westphalam*, *Turingiam*, *Franconiam*, *Sueviam*, *Hassiam*, *Mysnam*, *Frisiam*, *Gebiam in Hollandiam*, *Brabantiam*, *Flandriam*, quin in *Daciam* usque, splendore suo transfuso, miro, & ultra quam mirari quis potest, modo, ad reformationem illic degentes fratres aspirare fecit, adeo, ut hodie sub unionis nostræ calculo * * sint cœnobita.

Abbas Hermannus, hujus nominis primus.

Pro patre *Ioanne* in astra translato, in unum convenientes huius monasterii fratres, in sedem defuncti devotum congregationis fratrem suffecerunt, Patrem videlicet & Dominum *Hermannum Borneman*, patria *Eymbeccensem* 1439.

Congregationis autem *Bursfeldensis* fratres, oculos ad Deum dirigentes, suo monasterio dignum oraverunt dare moderatorem. Porro summa ipsa bonitas, bene cœptis consulens, orantibus propitiatus pro *Helia* dedit *Heliseum*, Patrem videlicet *Iobannem Hagen*, quem non iniuria duplici spiritu donatum quis dixerit. Speciali enim hic gratia præditus, cœptum reformationis opus strenuè aggressus, ampliavit, dilatavit, non in *Saxonia* tantum, sed & cis *Rhenum* plurima cœnobita reformando. Hic in reformationis opere constitutus imperegrè, civitatem *Myndensem* ingreditur, ubi febre correptus feliciter naturæ succubuit, Deoque spiritum commendavit anno Domini 1468. Augusti 3. Idus, ibidemque est sepultus.

Non prætereundum iudicaverim, quod divinam providentiam affuisse cœptis reformationis, nequaquam negare quis possit: id quod eo probatum.

Postea enim quam *Venerabilis Pater Dominus Ioannes Munden* pro virili sua monasteriorum incubuit reformationi, inenarrabilis divina providentia, non secus atque viri laboribus suppetias ferens, quinque illi viros, sua gratia attacktos, destinare curavit; viros, inquam, & nomine & dignitate claros, artium magisterio promotos: quos, si tempora moresque fratrum aspexeris, non nisi Dei gratia, & id etiam speciali, monachatum appetivisse videbis. Tempus erat perinde atque extremæ paupertatis; vita non satis professioni consona: & tamen illius, qui spirituales dat esse homines, gratiâ ab alto dignitatis ad extremum usque humilitatis descenderunt; adeoque brevissimo in tempore spirituali vitæ animum dederunt, ut summa veneratione digni, & cœnobialis conversationis magistri evaserint; quin & illis cœnobita ingredientibus ipse Deus pariter cum illis ingressus palam omnibus factum sit. Licet enim inopia monasteriis, ob fratrum incuriam, & verius, ut loquar, Dei, utpote illorum vitam aversantis, propter ordinationem, inesset, & validissime illa premeret; brevi tamen, Dei providentia, rerum profligata inopia, habundare cœperunt, adeo, ut mensis fratrum, quicquid ad bene religioseque prandendum vel cœnandum accommodum foret, omnino videretur deesse nihil. Cuius contemplatu dicti iam viri, dum inter prandendum secum meditarentur rem, ut in oculis erat, compuncti corde lacrimas fuderunt. Quod uti is, qui viris in directorem datus fuerat, rescivit, sciscitabatur, quamnam ob causam prandii horâ ingemuisset atque illacrimasset. Nos, dixerunt, chare pater ad penitentiam venimus agendam; nos eos, quos aliquando habuimus ministros, abiecimus, venimusque Christi Domini nostri exemplo non ministrari sed ministrare. Rem nobis, ut videmus, in contrarium Deus vertit. Ad opulentas residemus mensas: præter nostram curam cibi mensis inferuntur; & super hæc & nobis multo meliores sese humiliantes serviunt; ut videamur atque simus etiam claris dominis securiores, ne dixerimus, opulentiores. Et ne
longiore

longiore ambage te suspendam, illos optimæ vitæ agendæ factos magistros aliis cœnobiis divina electio in rectores & Abbates promoveri fecit. Ex quibus Venerabilis Pater & Dominus *Iohannes Hagen* Bursfeldense, quod ingressus fuit, ut diximus, rexit, & tandem in *Myndensi* mortem obivit; postquam undecim annos terræ infossus, integrum illius cadaver, five etiam corpus repertum fuit. Venerabilis item Pater *Hinricus Eylke* monasterio sancti Michaelis in Hildenesheim præficitur, ibidemque laudatissimam vitam instituit, ampliavit & consummavit. Ita & de aliis factum est.

Ceterum post pii Patris *Ioannis de Hagen* excessum, religiosi fratres Bursfeldenses virum, totius religiositatis, discretionis & integritatis, patrem dico *Theodericum* ex monasterio Ammesleventi, diœcesis Magdeburgensis sibi asciverunt rectorem, postulaveruntque Abbatem. Hic quoque reformationi incubuit, ac factam tenuit ab anno 1468 usque in annum 1487.

Hic quantæ fuerit in Deum devotionis, quantæque diligentæ in cœnobiticam vitam tuendo, liber ille de triplici religione claustralium & exercitium eidem annexum satis superque etiam, curioso perscrutatori demonstrant. Hujus enim ipse inventor est, & miro ingenio editum Patri *Ioanni Tritheimio* tradidit, ut is in suum verteret loquendi modum; & id ipsum humilitatis in eo indicium. Sed orbitam, ut video, scribendorum prætergressus sum quamvis non præter utilitatem. Modo ad nos & ad nostros redeundum est.

Abbas GOTFRIDVS 1446.

Abbas WEDEGO.

De divi patris Lulli Antistitis capite.

Hoc quoque minime prætereundum censuerim, sed ratione summa posteritati præsentibus notificandum, quod isdem Venerabilis Pater (Abbas *Wedego*) multis precibus, licet sæpe repulsam passus, a Domina Abbatisa e Capitulo Gandesianæ ecclesiæ, matris nostræ, divi patris *Lulli*, *Mogontinæ quondam ecclesiæ Archiepiscopi*, venerandum caput obtinuit. Est autem superior pars capitis tota, frontem habens & occipitium; descendit vero ad nasum usque & ad aures, ita ut orbes oculorum pateant ex parte.

Quod ubi acceptum lætanter ad hoc cœnobium portasset, quia tardo gradu repedavit, mensa suæ imposuit, sicque reliquit. Verum cum iam quieti membra dedisset, & somno indulgeret, strepitus quispiam gravis somno eum excitavit. At sono cessante, iterum sopori se dedit. Quo sic omnino dormiente, maior graviorque priore strepitus dormientem à somno avocavit. Expergefactus, quid nam rei esset cogitavit: at cum vir esset nullis terculis cedens unquam, iterum somno indulgit. Quo iam tertio plene dormiente, tertio etiam strepitus iam gravissimus insonuit, qui non solum virum expergiscebatur, verum multo etiam timore perculsit. Qui in mentem revocans, qualiter ob seram diei horam mensæ impositum venerandum caput reliquisset, mox surrexit, candelamque accendit, & cum reverentia pariter & timore caput sanctum accedens, ipsum istud levavit, atque in ecclesiam delatum altari sacro imposuit; sicque cum quietis locum repetivisset, amplius aliquid strepitus audivit minime. Eo tempore integrum Divi Patris Antistitis *Lulli* corpus (dico autem ossa illius omnia) in ecclesia Gandesiana erat, ab aliisque separatim sanctorum reliquiis. Illius pollicem postea dextrum puto Dominus *Hermannus Wreden* Abbatisæ scriptor obtinuit. Hic beatissimus Præsul *monasterium* (*) *Hirfeldense* ædificavit, ubi & sepulchrum illius est, pulchrum, valde; & non nisi molestissime ferunt fratres, si quis dicat, illis patronum tantum sublatum. At velint nolint, surrexit, non est ibi. Hoc in eodem monasterio Dominus Pater *Gothebardus* Abbas fuit, postea Hildesianorum Episcopus.

Conradi hujus nominis Quinti electi Abbatis confirmatio differtur.

Posteritatis respectu & id mandare litteris non piguit, quod hoc venerabili Patri electo confirmationis beneficium Capitulum Gandesianum impendere distulit, non quia vel contra electum quid possent vel contra electores. Verum id tum propter vacantiam sedis factum fuit, vel propter insolentiam personarum Capitulum representantium. Vacabat namque sedes Abbatisæ, duabus super Abbatisatum litigantibus, quarum neutra adhuc confirmationem obtinuerat; & ea, quæ Decanatu gaudebat, quia factiosa fuit, rem differebat. Horum gratia præsentibus adnotandum duxi.

Vacante sede Abbatisæ ecclesiæ Gandesianæ.

Quod si tempore electionis hujus loci sedes quoque Gandesianæ ecclesiæ vacet, recurrendum est pro electi confirmatione ad Capitulum Gandesianum. Nam institutio & confirmatio devolvitur ad Capitulum, ut in cap. Cum olim, & in cap. 1. de Institut.

Quid

(*) Hersfeldense.

Quid si distulerint confirmare.

Quod si confirmationem rogati distulerint, non quod electionem invalidare perinde atque non canonice factam, possint, sed ut fieri solet, mentis quapiam pravitate vel machinatione; vel, quod absit, aperta malicia, noluerint vel dissimulaverint, vel Abbatissa vel capitulum: recurrendum est fratribus ad ordinis & ad unionis Bursfeldensis privilegia, quorum unum ita dicit: Lodvici videlicet tituli sanctæ Cecilie, sanctæ Romanæ ecclesiæ Presbyteri Cardinalis, à sancta synodo generali Basilicensi ad Germaniæ partes legatus deputatus. Aliquo monasteriorum, sub observantia dicta unitorum & uniendorum, vacante seu vacaturo, si electus ad illud ab ordinario suo huiusmodi electionis confirmationem absque decretorum violatione, instantia & sollicitudine debitis super hoc penes dictum suum ordinarium primitus adhibitis, per malitiosam aut dolosam denegationem obtinere non posset: ad Abbatem pro tempore Bursfeldensem tanquam præsentem deputatum, pro huiusmodi confirmatione obtinenda recurrere valeat. Et ipse, advocatis & assumtis uno vel duobus in præsentia præacta sibi adiunctis seu adiungendis patribus, cum illis seu altero eorundem, per viam inquisitionis cognitis tam forma electionis quam meritis electi, aliisque circumstantiis debite examinatis & discussis, iuxta decretorum formam, electionem ipsam confirmare vel infirmare, ac munus benedictionis impendere vel impendi facere valebit. Datum anno 1446. Francofordiæ.

Et hoc quidem in privilegio ipsius Cardinalis, ab universali Concilio Basiliensi reformationi monasteriorum intendere iussi, quod *Capitulum dedit annali Bursfeldensis unionis, Moguntina autem provincia, cui monasterium hoc Clusinum fuit subiectum ante annum Domini 1330*, ut in Dethlevi Abbatis liquet depositione. Alterum idem legatus privilegium dedit, ad capitulum provinciale celebrandum, ita dicens: Si illi, ad quos confirmatio spectat de iure, tertio sollemniter coram notario & testibus requisiti, cessante causa rationabili, noluerint, malitiose recusaverint, seu neglexerint electionem eandem gratis, iuxta Synodi Basiliensis decreta, confirmare; ex tunc unus præsentium capitulorum, forma iuris & debitis sollemnitatibus servatis, beneplacito concilii sive Synodi durante, hoc est, non revocato, ipsam electionem confirmare; deinde idem privilegium, sub eodem tenore, & Abbates electos, quin etiam Abbatissas atque moniales, consecrare & benedicere indulget. Quid amplius requirimus? ablata est malevolis anîa intentandi mala.

His nos freti, dum viderentur dissimulare, quod petebantur, eam, quæ Decanatum gerebat, accedentes: ecce, diximus, Domina generosa, sæpe petivimus electo nostro Abbati dignaremini munus confirmationis impertire, & frustrati sumus petitione. Admonitam hinc necesse est vos habeamus, quod modo, cum annale capitulum Patrum unionis nostræ præ foribus sit, & illud adire oporteat nostrum electum: confirmationis sibi denegatæ, ut ita dixerimus, causam necessario patribus habebit innotescere. Non enim, nisi confirmatus, ad patrum eorundem colligetur cœtum. Cuius rei gratia, quia vos huc usque petivimus confirmationem, operæ pretium est eandem de cetero accitis notario & testibus, ut debitam, postulemus. Quod si supersederitis tunc quoque electo nostro impertire, habebunt eam patres capituli annalis sacre synodi Basiliensis auctoritate nobis administrare. Quod ubi rescivit illa, (ach, ait) deceptoriam rem. Non, diximus, deceptoriam, sed auctoritate plenissima. Altera proinde die capitulum convocat, & rem ad se delatam aperit. In concione proinde diem statuunt & decernunt horam, quibus electus præsentetur ad confirmationis beneficium accipiendum. Ita & alio tempore faciendum ratio persuadet, & si duraverint in malitioso proposito, notarius cum testibus advocetur, postuletur confirmatio sollemniter primo, secundo & tertio; non, quod in dies proteletur & postuletur, sed eadem hora, eodemque actu, iterum & iterum ac tertio, antequam pene loco digrediatur, quod quæritur, postuletur.

*Carmen elegiacum, quo infelicissima defletur fortuna, quæ Clusinum hoc cœnobium sub Principum ac Hildesianorum Episcopi
dissenfione corripuit.*

Sævæ, discrucior, Bellonæ quando flagella
In mentem veniunt, o ego, sanguinea,
Antehac de Gallis, Mars letifer (ut solet) ad nos
Vsque: horrenda nimis, arma legenda dedit.
Rupes Euboiæ modo fert nos fama volucris
Ultra: fortunæ est hic modus instabilis.
Horrendum atrocis semper solet esse gradivi
Triste opus auditu: quid fera bella pati?

Y y

Quid

Quid fera bella pati nuper paupercula scisti
 Clusa; ubi flamma vorax cuncta sub hoste tulit.
 Quid fera bella pati, docuit te bellicus horror,
 Limitibus prædam ut diripere tuis.
 Quid fera bella pati, modo scis, spoliata sub hora
 Clusa brevi: at longo tempore damna vigent.
 Damna vigent & rura iacent inculta, recessit
 Villicus: at terræ sola tributa manent.
 Quid fera bella pati, gravis & te debitor orat
 Nossè, tibi: solvat, suppetit unde nihil.
 Quid fera bella pati, deinde experieris in annos,
 Prima loco pellunt ultima sæpe suo.
 Quid fera bella pati, poteris cognoscere lector
 Candide: si nostra tu monumenta legas.

Reconciliationis humani generis anno *supra millesimum quingentesimum decimo nono*, cum magnanimorum Principum ac Ducum *Brunsvicensium* ex una, nec non *Lunebogensium* atque *Ioannis Hildesianorum Antistitis*, *Ducis Saxonie*, ex altera parte, infausta nimis contentio Martem cieret, pietatisque nomine & prætextu, commoda patriæ defensare & his & illis ferrum persuaderet, gravissima & eo usque temporis minime aliquot experta seculis turbatio; imo vero magis exturbatio insperata terras corripuit. Verum non propositi est arma virumque canere: quæ enim de foris sunt nihil ad me; sed ea tantummodo, quæ *Clusinum* hoc cœnobium pertulit, depingere, sententiæ quidem est, dicente Poeta: Tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet. Cum igitur Hildesianorum Antistes & Dux *Lunebogensis*, aliquot iam oppidis vago igne pessumdatis, in obsidione castri *Calenbergi* laborarent, & illustres nostri Principes *Hinricus Brunsvicensis* ac *Ericus Gottingenarum Dominus* & *Brunsvicensium Dux*, in cuius ditione castrum ipsum *Calenbergense* hæreditario iure fuit, suas videlicet expeditiones in diocesim moverent, contra adversariorum exercitum præmissis aliquot equitibus, & oppidanis *Gandefianis*, videlicet qui multitudini victualia suppeditarent; in pagos sive villas, ut dicimus, iusserunt, ut irruerent. Qui iussa capeffentes primum nos docuerunt, quid passurum exinde esset hoc cœnobium,

Oldenrode & Eyersbusen exustio prima.

Intransibus illis diocesim *Oldenrode & Eyersbusen*, obviam sibi factis hostiles manus iniecerunt; & primum illarum spoliis, dico autem pecoribus & quicquid obviam fuerat, ablati, deinde casulis habitantium igni admoto, solo eas adæquaverunt. Et nostris minime illic parcitum fuit allodiis, sed vago igni omnia absumebant.

In Principis nostri expeditionem currum dare compellimur.

Cum autem in diocesim copiis suis aliquantisper debacchati fuissent, in terram *Lunebogensium* arma statuerunt movere & castra. Tunc nos in Principis nostri expeditionem, præter privilegiorum nostrorum respectum, currum cum quatuor equis duobusque servis mittere coacti fuimus & graviter compulsi.

De cade Principum.

Ceterum prospere quidem rebus aliquantisper Principibus aridentibus, graviter *Lunebogensium* terram afflixere: nescio vero, quo deinde fidere, scio autem non prospero acti, iam periculorum incauti & non prospicientes insidiarum, in manus *Ioannis Hildesianorum Antistitis & Ducis terra eiusdem*, adventum illorum opperientium, cecidere, prædæque patuere. Illic in gravi nimis multorum strage, unus fervorum nostrorum occubuit ferro; alter pene nudus ad nos revertens, tristem cœptorum exitum denuntiavit. Eo loci currus noster & equi in hostium, victricia signa levantium, sortem cesserunt; Et quid dico sortem? Et illi æque ac nobis infelicissimam illam sortem, qui dixerit, non mentietur. Ex ea namque malorum omnium iam depingendorum cumulus excrevit, cum illos victoria, suapte natura insolens, audaciores redderet: hos vero præsumpta perditorum recuperatio, plurimis opem auxiliumque rebus spondentibus, faceret ardentiores. Magna enim & magna nimis & hominum strages, & perditorum æneorum tormentorum videlicet, & aliorum ad opus bellicum spectantium multitudo & æstimatio fuit. Omnia enim, quæ terræ invexerant inclyti Principes, cesserunt in prædam hostium; currus, bombardæ, equi; quin Principum thesauri, quem in argento, quem in auro, quem in cyphis circumferebant. Taceo, quod

quod vix Princeps noster *Hinricus* fuga hostium manibus elapsus fuit, *Erico & Wilhelmo* Principibus captis, cum magna nobilium & equitum multitudine.

Exercitus conductitii vocantur.

His sic se habentibus, Principes nostri sese vindicatuos spondent: illi autem, non cessuros. Hinc factum est, ut gente aliena terras opplerent. Dum namque copias, quique suas, fortiores reddere adniterentur, conductitios sibi asciverunt exercitus, tam propriis quam alienis terris toleratu gravissimos. Venit itaque gens pacis impatiens, gens nescio, an humano nomine digna, ut, cui plus vel ipsis lupis inest feritatis; gens sine lege, solis viribus ponens æquum; apud quam id solum datur peccato, si sine raptu vivere contingat. Quam ob rem, ne peccato fiat obnoxia, pecuniam pluris facit quam fidem. Erat ex tunc non solum videre, sed etiam experiri desistereque miseriam, & irruente una, mox alteram extimescere tribulationem. Isti siquidem pacis detrimento gaudentes, devastationi depopulationique terrarum vacantes mirum in modum; populo miseris, Dei (ut timetur) iudicio, addicto facti sunt in malum (ut dicimus) Sathan; sudores illorum rapiendo, bona depradando; & quod miseriam haud parum adjicit, illos ipsos spoliatos, depradatos, vinculis astrictos & compedibus, ad carceres ducendo, ut siquid vel modicum superfuisset, id suacaperent marsupia. Eiusmodi quotidie offerebantur oculis nostris mala, rem tam infaustam dolentibus. Aut enim ex adversa nobis diæcesi terris nostris se infundentes, prædam diripuerunt latrunculi, aut ex nostris, diæcesanos devastantes, itidem peregere: sicque mutua, malorum retaliationis in immensum succrevere turbationum miseriam; atque suam quibusque injuriam (ut arbitrabantur) ulcisci perguntibus, pacem, (qua nihil mortalibus dulcibus esse potest) longe longiusque finibus pepulere nostris; quam comites, iustitia, veritas & misericordia secutæ, eadem unâque sententiâ omnium exulare iussæ sunt: & earum loco rapina, falsitas, dolositas, impietas, inhumanitas, cum suis introductæ complicitibus, regnare, & quidem tyrannide multa nimis. Illis fortunæ amfractibus quanta Clusinum hoc cœnobium, bonis quidem exiguis dotatum, damna pertulerit, enarratu quamvis difficile norim: paucula tamen perlatorum monumenta, posteritatis gratia, mandare litteris ne utiquam gravabor. Et quidem, ut probe ordiar, serviisti, quos stipendiatos dicimus, Clusulam haud secus atque stipendiarum habuere, cibum potumque non tam petentes, quam, (ut putabatur) debitum sibi extorquentes. Unde contigit, diem dedicationis ecclesiæ apud nos non cum gaudio sed in luctu celebrari, nullis, ut fieri solet, lætitiæ signis; aut etiam festivis ornamentis palam productis, notum facere diem. Campanas mutescere oportuit, dolentibus ecclesiæ filiis & odiosos expavescentibus hospites adventare. Pridie namque diei illius, ascensis portæ monasterii extremæ foribus, vi tumultuque magno curiam intraverunt plurimi ex illis, & stibas, sive loca, ut dicimus, æstuararia disquirentes, eadem sibi propalari clamabant; mensas insuper cibis potibusque refertas exhiberi: quos, quia tetræ noctis horror incumberat, non alias quam optatis quietare opportunum fuit. Verum his, mane mortalibus luce redita, exeuntibus, alii & item alii intraverunt ad meridiem usque diei sanctæ. Ita egredientes & ingredienti, panem, carnem, famis pellendæ gratia sibi extorserunt impartiri ab invitis; ita, ut nisi abditis in cœnobii locis fratrum refectio parari possent edulia. Itaque non ab hoste solum, sed ab amico etiam damna pati, tribulatione affici, cœptum fuit. Cæterum prædis terrarum exhaustis, sola adhuc fumida pauperum tecta supererant, habitatore vacua. Eam exturbare carbonibus vere desolatoriis, soloque adæquare tentatum fuit. Quibus exurendis dum vicissim animorum experirentur vesaniam videlicet, & Vulcano dies darent & obsequia, modo in diæcesi, modo in ducatu invisus ignis straminibus, antiqua pariter & nova culmina præter differentiam absumpsit.

Monasterii depradatio.

Multorum eousque depradationes doluimus, vini illius & quidem amarissimi calicem, minime habentes suspectum. At illum exinde nobis datum fuit experiri. Noctæ omnium sanctorum diem sequente; nocte, inquam, sceleris conscia malum suadente, & male agentibus semper amica, rerum omnium profligatores, servi diaboli, diæcesanorum videlicet stipendiarum, muris Clusinis irruentes, sacrarum rerum sese fecerunt depradatores. Et quidem curiam primum expoliantes, obviis setigerum gregem abduxerunt, itemque soni pedes equos numero novem. Porro boves, lanigerosque greges penes nos non habuimus, aliorum damnis cautiores facti.

Adventus hostium claro nobis signo præsignatur.

Faciam necesse est dicendorum aliquam digressionem. Antequam hostis irrueret muris, signum illorum adventus accepimus. Ante enim ferè duas horas quam appareret inimicus horrifono strepitu in ecclesia facto, more suo vigiliis instantes fratres, sollicitos proxime

mè & iam iamque instantis perturbationis nescio quis vel quid reddidit, adeoque horrendè perstreptavit, ut iam in ecclesiam, altunde, quam putaverunt, irruissent hostes. Prope-
raverunt ergo descendere turribus fratres: at comparuit omnino nihil. Cum autem locum
suum repetivissent, & vigiliis defatigati dormiscerent, hostis insperato muris irruit, monaste-
rium deprædaturus, & curiam ingressus, ut iam diximus, spoliavit. Deinde vero quantis
clamoribus strepitibusque, solo etiam auditu pertimescendis, claustra cœperint exturbare,
monasterii, spiritu maligno auxilium suppeditante in eiusmodi negotio, quin etiam coope-
rante, dicere poterit nemo. Revera enim, ut in Troianorum descriptum est expugnatione,
limina perrumpunt, postesque à cardine vellunt. Haferunt parietibus schala, & quia vim
pro virtute bellicus horror habet, effractis infractis annullatisque cunctis, quæ illos introi-
tu prohibebant, latrunculi illi monasterium intravere. Cumque aliquantisper disquirendo
monachos inclamassent, atque vociferantes: ubinam loci, male extemplo perituri, latitant
monachi, pene ter millies repetivissent; ad oratorium furore ipso duce pervenerunt. In-
cuius choro, cum nos adunatos reperissent, multo quam ante horribiliore tumultu, voceque
insolentiore suis acclamant: huc, huc (dicentes) accedite; cappatos invenimus. Facto dein den-
so in nos agmine irruerunt, ceu in oves mansuetas lupi rapaces; faculas sinistris, strictos
vero gladios dextris ferentes. Illico cupidinarii isti, modo illum modo istum, strictis pul-
santes mucronibus: pandite, dixerunt, pecunias monachi. Verum ut plurima paucis ab-
solvam, nullus illis Dei domus respectus; Dei omnia desuper spectantis timor nullus. Unde
& ipsam Dei aulam haud secus atq; latronum habuere speluncam. Vnum siquidem, quem de no-
stris familiaribus invenerunt in domo Dei, funibus vinxerunt, vinctum abduxerunt, nihil dese-
rentes loco vel reverentiæ vel timoris. Vox hominum (si tamen hominum) vox fera, trux vul-
tus, nulla illis refecta barba, verissima mortis imago. Nonnulli etiam illorum, quam de-
derat nativitas, linguam celavere, & ne loquela fortassis manifestarentur, *Getice, Sarmaticæque*
loqui gestiere. Porro autem cum spe, quam in pecuniarum discussione habebant, se falsos
intelligerent, in omne loci genus sese diffuderunt. Vidisses tunc indomitum Martem: quic-
quid clausum fuerat vi aperuerunt, securi & ascia effractis feris: Interiora scrutabantur, labori
quamvis sæpe casto, non parcentes. Omnibus in locis clamor, infrigentium strepitus
ubique horrifonous: nullus tam bene occlusus, tam bene munitus fuerat locus, qui non,
licet male, factus illis pervius videretur. Densissimas noctis tenebras facularum luce pepu-
lerunt. Ille ignem, iste ardentem portavit faculam, alius stramina intulit, sicque totum
cœnobium defœdaverunt. Et quamvis non tot nonque tanta, ut speraverunt, omnibus scru-
tatis invenissent, (sola namque necessaria domi habuimus) quicquid tamen se oculis eorum
obtulit, suum prorsus dedicantes abstulerunt. Fecissent multo maiora, (muris namque
infringendis apta habebant instrumenta,) nisi terrore quopiam percussi fuissent, quò & festi-
nato abscedere laborabant. Id autem eo contigit. Cum muris cœnobii exterioribus irruis-
sent, ex nobis nonnulli ad exterrendos invasores, campanarum exquirebant subsidia: ad
quarum strepitum exasperati nimis hostes, pessima quæque fulminabant, oblivioni haben-
tes, eiusmodi pulsus talibus pœnatiferis fieri solitum. Sic, sic furibundi cum portam mo-
nasterii exteriorem intrassent, summopere valvas aperire necessarium sibi ducentes, ad mu-
lierem portariam importunius loquendo dixerunt: Quid sibi campanarum pulsibus mona-
chi prætendunt? Ad quos illa, consilii celeris fœmina: non suo Domini nostri pulsant con-
silio, sed *Gandestanorum* præcepto, qui aliquot hesternò vesperi obtentis equitibus, vestrum
sibi campanarum pulsus mandarunt designari adventum. Illo mulieris responso percussi, ti-
midius egere omnia. Unde & cum primum nos reperissent, pulsus campanarum nos absti-
nere iusserunt furiosissime, dicentes: si non vos, tunc nos ipsi & extemplo quidem illos ces-
sare faciemus, & campanas destruendo & pulsantes è turribus dando præcipites. Quod
libuerit eligite, alterum fiet. Sciscitabantur etiam, si aliquorum operiremur auxilium, aut
suppetias si speraremus, oculis minacissimis in nos, dentibus stridentes. Verum cum Dei
soli nos fidere diceremus adiutorio, ad animi lenitatem redire: haud tamen plenior
nostris responsis fidem habentes, concepto in timore laboraverunt; factumque est, ut tres
fere horas in monasterio compleissent, dum discederent.

De campanarum pulsu fortunato plus quam consulto.

Idque oblitteratum esse nolui, quod non tam consulto quam fortunato aliquando campa-
narum pulsantur, ubi hostis vel apparuerit vel invaserit. Moliebantur namque plurima,
contra nos mala, eo quod ne nos quidem iuxta suæ voluntatis scopum, sed nec etiam *monasterium*
Bruntisbusense spoliare potuissent meticulosi. Hinc in nos frendentes animi exasperati malitia,
perciti, parabant reverti multiplicatis crudelitatis complicitibus, seque ultione gravissima nos
punituros in faciem spondentes, & non nisi in monasterio cuiuspiam pacti aliquid nobis-
cum inituros. Eo, dixerunt, aut vos irritatæ nostræ voluntati pœnas dabit, aut placabi-
bitis, quem concitastis multorum inexorabilem furorem. At omnium moderator Deus,
bene disponens omnia, secundiorem dedit auram; aliò enim transmissi fuere. Sic, sic for-
tunato pulsatum fuit, quamvis videretur inconsulto tentatum.

Igni devastatur de Heverbörde.

Heu, heu, requies afflictis negatur, mœstitia pressis. Maioris succrevit mœstitiæ causa. Tertia ecce die, posteaquam monasterii passi fueramus deprædationem: Hildesiani in terram nostram motis copiis, fumigero igni dulcem patriam nostram devastaverunt, qua forte & quidem flebili admodum, prædiola nostra in *Oldengandersem* & in *Gremmeldeffen* Vulcano dedicata fuerunt. Horrea prædiorum in *Oldengandersem* ignis absumsit: domus autem sive habitationes, ex igni per mulieres extincto, eruta, & si non illesæ, tamen permanserunt. In *Gremmeldeffen* ne habitationum nec horreorum aliquid, præter loca ipsorum & vestigia exusta, supermansit. *Helmeskerode* Domini hæreditarii incensionem subtraxerunt, datis ipsis incendiariis muneribus, nec eousque validus Hildesianorum exercitus pervenit. *Dangleweffen* etiam dentibus crudelissimi Vulcani præreptum fuit, agentibus pro nobis nonnullis rem dirigentibus: quos pari aliquando Deus gratia accumularet, tempore quo magis illis fuerit necessaria. Omnia hæc 1719 ante diem divi Martini Episcopi.

Instauratio combustorum, licet infausta 1520.

His ita infaustissime peractis, induciæ per civitatum rectores inter partes dissidentes conceptæ fuerunt, pacificendi gratia: moxque videbantur redire Saturnia regna, ad nostrorum lenitatem indignabundis descendentibus. A Marte itaque Principibus cessantibus, Martis quoque satellites procul fieri iussi sunt, & ad alios pacis impatientes transmisit. Onus grave primum terris ablatum est. Valeant, valeant inquam, malis avibus.

Interea temporis in annum Domini 1520 perventum est, qui pacis futuræ, (ut nostra spondebat opinio, specimen præferebat. Fortissime profecto pro pacis commodo terris revocando infudarunt, patriæ populique exitiis timentes. Præsumta igitur pace, ad agros redire coloni, & in pagis nidulari cœperunt. Exosum enim habuere, alienis in domibus moram trahere longiorem. Eam ob rem & nostris, opus fuit, consuleremus damnis, & melioris intuitu fortunæ instaurare combusta, maxime cum villici abscedere pararent; ubi dissimulavimus illorum audire voluntatem.

In Oldengandersem.

Primum *Oldengandersem* sese nobis obtulit, ubi duo ædificavimus horrea villicis nostris. In *Gremmeldeffen* tam domum quam horreum villico ædificavimus: in *Oldenrode* novum extruximus horreum villico unum, & alterum ad decimam & partem nostram, ex allodii fructibus debitam nobis, in eo conservandam. In *Eygersbusen* horreum unum villico, alterum nostris tam parti à villico dandæ, quam decimæ condendæ. Domum villici dentibus ignis aliqua ex parte laniatam, refecimus. Omnia hæc monasterii expensis instaurata sunt 1520.

Imperiali iudicio fisti jubentur dissidentes.

His itaque nubilo sub tempore, dubiæ videlicet pacis exstructis, cum intentam haud possent civitatum moderatores inter Principes componere pacem, ad imperiale iudicium citantur dissidentes. Vbi cum longiusculè (ut res ipsa postularat) gestorum fieret discussio, & actorum gravis ventilatio, ad annum venimus 1521. Anno isto cum diæcesani imperiali sententiæ refragarentur, iustitiæ (ut prætexebant) fidentes, in suum ipsorum, totiusque diæcesis usque exitium refragarii perduraverunt. Vnde prioribus peiora succreverunt: gens abiecta revocatur, confunditur fasque nefasque. At quis contra Deos arma impune sumet. Inobedientiam, contumaciam Maiestas Imperialis execrata, conventos sapiculè super lata sententia, cum nollent monentibus aures accommodare, totam proscriptioni maledictionique diæcesim infulminavit, & ne quis rebus illorum auderet opem ferre, sub suæ totiusque imperii gratiæ interminatione, statuit edicto. Hinc actum est, ut si quid iam locusta terras depascenti hæctenus superfuit, id totum brucus posthac avidissime absumere festinaret. Et quia nostra tantummodo ad calculum citare intentionis meæ est, omnia, quæ sub anno isto, Principibus nostris destitutam omnibus & relictam diæcesim expugnantibus, contingere, volens prætereo. Omnia prorsus quæ superioribus descripta sunt, rediere, & certe maioribus malis comitata. Quotidie hostium incurfus, pauperum deprædatio, vincitorum abductio, & id genus similia, vel auditu solo horrenda mala, audivimus, vidimus. Itaque circumsonis ubique præliorum tubis terra iacuit nostra, & nunc hic nunc illic hostium castra terrori fuere. Opus fuit & inter nos noctium vigiliis partiri, & procubitorum obire officia, ne insperato hostis superveniens, muris iterum irrueret. Sæpe enim id nonnulli tentavere hostium: at vigilantibus nobis exterriti desistebant, plurimos nobiscum esse arbitantes ob audaciam nostram.

Secundo patria nostra devastatur igni 1521.

ANno eodem, cum iam pene ad supremum malorum nos pervenisse putarem, maximis, ut ita dixerim, maiora excipere cogebamur. Iterum namque Hildesiana gens, gens vere Martia, in terras nostras ac circumpositas exercitus suos dirigentes, die sancto divi Thomae Apostoli, maiore multo quam antea furore omnia devastabant, rapiebant omnia, exurebant omnia. Unde factum est, ut ea, quae in *Oldengandersen*, in *Gremmeldessen* paulo ante, malo ut patuit auspicio, aedificia extruximus, igni subiecto in sublime, altivaga tollerentur flamma.

Helmeskerode igni perit.

Eodem die *Helmeskerode*, cui ante percitum fuit, quod primum non dedit, modo reddidit duplicatum. Totaliter enim solo adaequatur. Illic de tribus nostris praediis remansit, omnino nihil, praeter exustorum vestigia.

Dangleveffen.

Quodque gravissimum fuit, *Dangleveffen* die eodem infelici nimis, terrae adaequata, igni fomento cessit, ubi sex allodia nostra eandem dederunt poenam. Ecclesia sola relinquatur ab hostibus quidem intacta: verum ignis vagus & obvia cuncta vorans, moenia ipsius & tectum corrosit. Absumpisset autem, nisi hostium post discessum, quorundam labore fuisset extinctus.

Oldenrode secundo comburitur.

Verum enim vero per vices agunt hostes. Ubi Hildesiani nostros visitassent, illico nostri dioecanos revisere parabant. Pridie igitur natalis Dominicæ Princeps *Hinricus* suis stipatus, eos, qui cohabitant *castrum Winzeborgense*, de *Ghelenbarde* videlicet, vastavit, & quotquot obvias villas habuit, exussit. Deinde in diebus natalitio Christi proximis, nonnulli ex Gandesianis *Oldenrode*, *Eyggersbusen*, *Wetteborn* devastantes, omnia illic aedificia sibi obvia, secundo dedicaverunt Vulcano; sicque nostrae, tam in allodiis quam in curiis structurae, in cinerem redactae, perierunt. Si quid autem horum vel manus fugit, vel per mulieres ustioni ereptum fuit, id omne per quosdam ex *Grenensi territorio*, se ulcisci percipientes, nocte, quae Epiphaniam Domini sequebatur, igni datum disperiit.

De minori Freden.

Vltra nostris tendentibus, patuit *Freden* cursantibus, quibus ignem vastatorium structuris & villarum culminibus admoventibus, pene villagium esse desivit, perieruntque nobis illic plurima aedificia. Primum enim allodium in monte positum, omnino in structuris perit. Deinde allodium ibidem maius aliis, locum habitationis retinuit, extincto igni domum vorante. Tertium insuper allodium suorum retinuit nihil. Domus item parochialis & allodium, quod vice nostra plebanus ibidem residens habet ab ecclesia, una cum curiis nostris, viscera dira Vulcani receperunt.

Oderickesbusen.

Allodium etiam in *Oderickesbusen* edax ignis absumpsit. Haec sub anno Domini 1521. omnia.

De altera Dioecsanorum obsidione 1522.

Eiusmodi malis septi in annum venimus 1522. Hoc exercitum, ab Imperiali maiestate sibi destinatum, Principes excipientes, tertio iam in dioecesim castra moverunt, quae prima oppido *Gronaviae* applicuerunt. Quod licet multis variisque modis expugnare tentavissent, mansit tamen ultra mensum inexpugnatum. Sed tandem cum non esset, qui obsessis suppetias laturas videretur, quorundam militum sibi timentium malis consiliis persuasi, nocte, aggeribus suffosis obsidentium manus, ut sperabant, evasuri, oppido relicto fugerunt, omnes. At dum gladium fugiunt, in gladium incidunt. Dum enim iam omnem praeterissent exercitum, procubitorum vigiliis panditur, moxque ad arma currentibus copiis Principum, denunciantur clanculum fugere obsessi. Quibus e vestigio fugientes persequentibus, propediem apprehensos neci addixerunt: paucissimis vitam concessere. Vbi autem sanguinari furorem secuti, (non praeter tamen suorum etiam multorum interitum) miseros prostraverunt, ad oppidum victores properarunt; quod licet vacuum hominibus invenissent, ad meridiem tamen usque, labore maximo sudantes, vix aperire poterant. Praeda oppidi omnibus in concione data: oppidum ipsum custodibus committitur; & in obsidionem *Alveldiano-*

festinant. Quos ubi in tertium diem usque obsedissent, Antistitem Hildesianorum famatur reverti cum militum exercitu conductitio. Mox obsidione soluta Principes in illius occursum festinarunt, oppidum Gronavianum exurendum iubentes. Vbi Hildesiani ab obsidione Alveldianorum Principes revocasse pedem audiere, eos quos, ut Alveldianis auxilio forent, illis miserant, revocaverunt. Consilio autem episcopi Hildesianorum per patriæ infideles destructo, eas, quas conduxit, copias in diœcesim adducere non potuit. Quod ubi Principes rescire contigit, exercitibus, quos paulo ante ab obsidione semoverunt, Alveldiam circumdederunt secundo. Alveldiani itaque omni spe destituti & auxilio; quippe quibus Hildesiani suppetias rogati denunciaverant, ut vitam quo possent modo redimerent: ad Principes Brunsvicenses desciverunt, in deditionemque digitos tulere. Quos ubi dedititios sibi Principes iuramento fecissent, mox atque insperato castra Winzeborgo advenientes castra admove- runt. Cum autem stipendiati, Martis videlicet satellites, impetu adordirentur muris ipsius castrum irruere: fortissime quidem his repugnatum fuit. At nescio quo fidere, fortalium castrum fortissimum, turris videlicet illa, quam vulgari nomine *den Beyerbarch* vocant, rupta bombardâ, ignemque in mortiferum pulverem jaciente, accenditur; cuius cum flammam ad irruendum muris dispositi servi, vidissent, quia iam non metui illis fuit quicquam mali eo ex loco pati, non secus atque Dæmones muros ascendentes, inferius castrum vicerunt. Deinde adversus illos, qui in superiori castro stabant, pugnantes, multos insultus tentantes, regredi fuere compulsi. Verum cum scirent, se non posse defendere castrum ex eo pugnan- tes, vitæ consulendum iudicabant. Tollentes non quidem solos digitos, sed totas manus, pacem precabantur. Et concessum illis fuit ad petitionem. Quamvis autem congressus ille satis fuerit exiguus & paucis adhuc in castris agentibus compertus, fere tamen centum ex stipendiatis eo loci occubuerunt, plurimis laxis abscedentibus.

Paucis illic diebus peractis, quibus in Hildesianos sese disposuerunt, clamante præcone iubentur omnes subsequi exercitus ductorem. Ducuntur ergo in obsidionem civitatis Hildesianorum, rem inutilem tentaturi. Obsidebant enim Hildesiam.

At profuit nihil, nisi ad evacuandas pecuniis bursas, & vicissim experiri, quid pos- sent bombardis, quarum horribono strepitu atque tonitru & tellus contremuit & æther, ut & nos hic loci, quid illic ageretur, scire possimus. Hildesiani vero, ubi ad unam civitatis partem castra metabantur Principes, illi in alia parte vel pastinabant agros vel hortos cole- bant.

Demum, cum iam messis falcem postularet, & illi, qui *Peynense castrum* tuebantur, gra- vissimos se redderent *Brunsvicensibus* & illius terræ indigenis, deprædando, vinciendo, abdu- cendo, adeo, ut frugibus terræ colligendis omnibus impedimento essent: obsidione Hilde- sianorum soluta, *Peynense castrum* Principes applicuerunt. Vnde & Hildesianis evagandi & ipo- liandi facultas reddita fuit.

Longiuscula obsidione *Peynense castrum* vexabant ut ante iam primo & secundo bel- lo; at quantum in primis duabus, tantum in tertia hac obsidione profecerunt. Hildesiani namque, qui ipsum castrum in suam defensionem susceperant, aut in eo mori aut vivere sta- tuentes, animis ferocissimis repugnabant. Et licet tormentis ipsis æneis validissime Prin- cipes concussissent tam turres quam alia castrum ædificia: non gravatim id tulerunt Hildesiani. Quod eminet, dixerunt, datum est illorum fulmini: quod non cernunt, nobis manebit. Obsederunt autem illud & oppugnaverunt uno in loco Princeps *Hinricus* Dux noster; alio in loco Princeps *Ericus* *Gottingenarum* Dux; alio item in loco exercitus, a latere *Cæsareæ maiestatis Principibus* no- stris directus. Taliter obsessos longiuscule, cum eos in defectionem sive deditionem non per- urgere possent, pene defecerunt obsidentes. Eapropter in commune diem statuere, quo oppugnantes virili sua tentarent aggeribus illius & muris irruere. Quo lucente operi sese, accingunt, buccinis clangunt, & cuncti uno impetu, quique tamen exercitus suis in locis, castrum aggrediuntur, vallum ascendunt, in castrum ipsius captionem clamant omnes. Cadunt ibi multi, plures illic: mors contemnitur, solum castrum petitur. Eo tandem pervenitur, ut pe- ne manus conferere liceret, ferme congregari superesset. Volant e castro lapides sphericæ, volant bombardarum cunei rotundi, volant sagittæ, iaciuntur lapides, quibus ascendentes vulnerantur, prosternuntur, occiduntur. Hac in pugna, hac in congressione Princeps *Hin- rici* crus læditur; cadit ipse Princeps, multi in illum protegentes ruunt. Canitur mox rece- ptui, impugnatione solvitur. Dumque una in parte ingens ululatus & clamor oritur, aliis in locis timor percellit omnes. Discedunt, dissolvunt acies: cumque multo gravius esset descende- re quam ascendere, alii aliis sunt oneri, imo alii alios conculcant & tentati congressus ipsi sibi efficiuntur ultores. Plurimi hinc in fossatis cæno opperiantur, desuperque, cum victo- res se vidissent in castro, gravissime in abscedentes, bombardas torquent, percutiunt, occi- dunt. O gravem nimis sortem! Cum autem nihil in illa congressione profecissent, sed ma- gis se non solum confusos, sed etiam plurimos ex suis peremptos dolerent, obsidionem sol- ventes, castrum pugnae genti reliquerunt.

Lam-

Lammespringk comburitur 1522.

Oppidulum *Lammespringe* misis aliquot equitibus & peditibus adæquare solo princeps *Hinricus* iussit, ignique dandum. Paruerunt iussioni satellites, ignemque straminibus inimicum cunctis supponentes structuris, solo oppidulum adæquavere.

Sehusen expugnatur 1522, Dionysii & sociorum die.

Aliquot dies transierunt, post quos *Antistes Hildesianus* equitum aliquantam copiam collegit, & *Hildesianis* comitantibus *Sehusen* sive *Sesen*, ut corruptum habet vocabulum, aggreditur. Hoc cum oppidulum primo die nequiret expugnare, fortiter agentibus incolis sub spe suppetiarum, amovit quidem castra: at mane diei alterius iterum aggreditur, animisque virorum ob exprobrationes ab illis auditas, dum discederent, exasperatis, perinde atque si nihili facerent vitam, in repugnantes asilierunt, ignem ædificiis admoverunt, & quotquot obvios habuerunt, ferro trucidarunt; aliis ad castrum fugientibus, quod propter ignem expugnare non poterant & necessariam illis discessionem.

Id etiam non prætereundum putavi silentio, quod, priusquam *Lammespringe*, *Sesen* & *Gronau* igni tradita fuissent, vidimus globos quosdam igneos incumbere locis, perinde atque futurum, indicantes. Similiter omnibus fere noctibus, cum vigiliis nocturnis instarem, è cælo in diœcesim mitti vidimus sagittas quasdam igneas, quas vulgus *tadas* dicit *præliales*, idque adeo frequentari vidimus, ut ipsum etiam cælum in exitium diœcesis coniturasse arbitraremur.

De prati nostri in dem Mordal commutatione.

Eodem anno videlicet 1522. Domina *Ducissa*, Principis *Hinrici* contra diœcesim agentis mater, *Gandesia* habitans, piscinam unam fieri fecit in valle palustri sive in *dem Mordal*, dirigente negotium *Ioanne de Scarpenstheyn* avvocato. Cum autem eam piscinam nostrorum patrum incommodaturam certo sciremus, eo quod & ipsius aggerem in pratum usque nostrum locassent, & cum vel piscandi gratia aquas dimitterent, vel rupto etiam aggere aqua ipsa multum damni nobis illatura esset: super re ipsa hic venerabilis Pater & primum negotii directorem, ac deinde, ubi nihil profecit, Dominam *Illustrem* convenit, in medium asferens, solum ipsum pratum e bonis omnibus in *Lutolvesten* remansisse Cluse, quod per ipsam piscinam etiam nolentibus illis, qui piscinam facerent, esset nobis annihilandum. Quam quidem rem etsi ad dies aliquot dissimulassent, ipsa tamen Domina, semper nobiscum amice agens, ubi clarius intellexit, commutationem fieri illam concessit, ut ipsum pratum cederet castro, & illius loco agri nonnulli restituerentur. Itatum in sententiam fuit: Vi enim vim pellere nequivimus. Pratum vicinis sibi *Dominorum* pratis adunatur, & agri nobis dantur, & ut verum fatear, ablatum ablato compensatur. Eos namque agros, quos ultra viam hinc in *Danglevesten* ducentem, supra videlicet lapidifodinam nostram *up den lereken Velde* cum reliquis monasterio abstulerant, restituit, iugera plusquam tria; & omnino pluris illa facimus quam pratum.

De pacis compositione 1523.

Accesit exinde annus 1523, annus inquam longo tempore optatus; quo & clariores relaxere dies, quibus donatum fuit mortalibus, quo pacto inter disidentes pax optata institueretur. Plurimis ad id negotii convocatis, nonnulli Principes & *Hildesianos* & *Brunsvicenses* adesse, & concilio interesse, imperiali autoritate compulerunt. Vbi cum episcopus, licet citatus, non comparuisset (haud enim causæ cedere voluit) *Hildesiani* ipsi, litis suæ cum Principibus causas infringentes, pacem longo iam tempore in exilium trusam, terris revocaverunt, diœcesi cum episcopo derelicto. Cæsarea quippe autoritas finem rebus dare urgebat. Sicque factum est, ut exteris terras episcopus peteret, diœcesi spoliatus, & suorum defensione destitutus.

Si rimari placet, unde diœcesi exitium? ex tribus videbis maxime hoc illi evenisse: male videlicet de diœcesi merentium defensione, Cæsareæ maiestatis despectione & stipendii equitibus debiti negatione. Vbi enim Episcopus quosdam castris eliminare voluit, non ferentes id, ad Principes *Brunsvicenses* confugerunt, & litteris hostilitatis Episcopo misis, plurimum reddiderunt se inhumanos diœcesanis, comburentes, captivantes, occidentes. Poterant enim; quippe quibus ad fugiendum compulsis castra Principum patuere. Hinc contra principes *Brunsvicenses* initium bellandi fuit Episcopus.

Ceterum ubi Episcopus potitus victoria contra Principes, & *Ericum* & *Wilhelmum* victos habens una cum plurimis nobilibus, vasallis, iudicio imperiali iuberetur victos omnes in manus Cæsaris dare: noluerunt diœcesani parere edicto, sed insuper, rei istius causa ad illos directos, conuictis affecerunt; cumque bis & iterum, super ponendo supercilio & obsecundando maiestatis Cæsareæ edicto, conventi refragarentur: proscriptione illorum contumaciam Imperator multavit; Principem *Ericum*, qui iureiurando, numquam se contra diœcesim mali

mali aliquid tentaturum Beatæ Virgini erectis digitis pollicitus fuit, iuramento absolvit, & contra diœcesim agere iussit.

Cum demum Principes diœcesim occupando expugnarent, Episcopus copiosam equitum multitudinem exteris collegit in terris. Comes quoque de *Scomborg* adhærens Episcopo, quingentos optime ad pugnandum accinctos equites apud se habuit; ut sicut ante ita & iam exturbare Principes facillime potuissent. Ipsi equites antea, quam bellum tentarent, stipendii aliquam partem donari sibi petierunt: quod ubi *Hildesianis* & aliis rem agentibus intimatum fuit, tantas pecunias sibi non esse causabantur. Quod ubi resciverunt equites, propositum & impendens certamen subire nolentes, fracta conventionem, ad propria redierunt. Sicque actum est. At missa sint hæc. Ad ea, quæ supersunt, redeamus. Id demum non prætereundum censuerim, quod pace ita concepta & nonnullis etiam locis denunciata, mali rotius nos pene finis fuimus. Revertentem namque curram nostrum, non longe a minori *Freden* equis septem spoliaverunt latrunculi, atque in *Hildesiam* asportaverunt. Illos multorum auxilio recuperare contigit, nonnullistamen pecuniis depensis: at non citra equorum defectionem.

Cum ergo tota diœcesis vel defectione vel deditione vel expugnatione in dominium Principum cessisset, tribus videlicet castris exceptis, *Sturwolt*, *Peyne* & *Mariano castro*, quod *Hinricus* princeps restituit: pax denunciatur ubique. Qua terris reddita, miro valde modo ad focos proprios quærendos rusticana gens currebat; & quemadmodum, si formicarum nidulos destruxeris, mirum vides illarum laborem, & alias ova, alios fœtus, alias grana gestare, atque acervum pro suo posse reparare: ita & popellum terræ instaurationi perditorum & exustorum instare vidisses, data pace. Et quia omnia, quæ nobis erant in villagiis, fuere ablata; & quæ remanserant, quæ auferri non poterant, extitere combusta: non fuit villicus nobis, non aliquis agrorum census: verum exactiones, ac item servitia, sola in vigore suo, quin etiam fortiori, remanserunt. Hinc factum est, ut illic exactionibus, hic vero pene inopia premeremur. Inter tamen ista hæc consultius iudicavimus fore, habitationes exustas novis redimere, quam nec villicos, nec emolumentum aliquid ex agris scire: premi tamen agrorum onere. Ex necessitate igitur virtutem facientes, ipsi nos operi accinximus; & in luto plurimum laborantes (multorum cum admiratione) nostra allodia instaurationem omni pro virili. Ipsi sepire, linire, duplici malo coacti fuimus; ut aliis exemplo, aliis admirationi, aliis commiserationi, aliis etiam subfannationi essemus.

De quorundam patrum ad carniæ esum defectione.

Hoc etiam anno plurimi Patrum *observantia Bursfeldina*, carniæ desiderio flagrantes, non exiguam regulariæ constitutioni perturbationem concitaverunt. Id autem unde serpsit, ut palam fiat, altiuscule putavi repetendum. Anno Domini 1521, cum sacri ordinis nostri Patres capitulum provinciale *Werdea* celebraturi adunati essent, nescio quo (scio tamen non bono spiritu sufflante) ubi eos consulere profectui oportuerat, contingit plurimum obesse. Ad ordinis namque destitutionem consulto quidem, cum oculos direxissent, ubi causam ex personis maxime ortam & causari deprehendunt, hallucinantes, solam incitiam fratrum mali omnis causam ac totius destitutionis denunciant: de fratrum autem mala & institutione & directione mentionem nec parvulam quidem facientes. Inventa, ut arbitrabantur, mali scaturigine, consilium ineunt; fratres bonarum litterarum scientia instituendos decernunt, assignato illis studii loco in monasterio sancti Petri *Erfordia*: rem quidem non damnandam; quam tamen citra optimam & necessariam cœnobiticæ vitæ institutionem, plus turbationis quam ædificationis nemo est quin allaturam inficias ire possit. Caterum, ut celerius cœnobiis consuleretur, docticulos adsciscere ordini nostro curæ susceperunt. At curâ susceptâ, malesuadus carniæ appetitus sese interposuit, danculumque suggestit tractantibus boni consuleretur; Ah! inquit, carniæ abstinentia obstat: plurimis illa viris scientia rutilis viam ad cœnobiticam vitam præcludit, væ bono Dæmoni.

Huius verbis persuasi, neutiquam viam aliam ad ordinis conservationem & profectum cœnobiticæ vitæ iudicaverunt patere, nisi ut ab antiquo, tanquam male de ordinis profectu meritum, carniæ videlicet esum consulto profligatum, & optimo patrum consilio in exilium trusum, studerent præter etiam moram revocare, ac monasteriis reducem destinare. O consilium! Certe pro ordinis honore confusionem, pro iuvamine destitutionem, pro conservatione observantiarum exitium adsciverunt. Artium ingenuarum studium admittimus, litteratos viros complectimur; sed unde & quorsum carniæ obrepit & tendit? Certe carniæ esus ad cœnobia revocatus patrocinator sit, opinantur. At falluntur: falluntur, inquam, opinionem suam. Haud enim profectui patrocinator, sed magis parebit transgressionem. Quin etiam non parebit solum, sed & præterit. Litteræ ad Sanctissimum dantur, subdola narratione carnes Benedictino ordini, iam ob longam caniciem male habenti, petuntur. Narrantium verbis *Pontifex Romanus*, totus ferme ob condoleſcentiam liquefactus, fiat, scripsit, quod petitur. Quid dicam? quæ nocere (non iniuria dicuntur) secuti, & quæ profore Divus Pa-

ter Benedictus novit cœnobitis, fugisse. Iam quodlibet ut liceat, causam ex ordinis defectu, ut putamus, nanciscimur. Viderint, viderint, qui tam letale vulnus optimæ observantiæ & laudatissimæ vitæ intulerunt. Desciverunt igitur ab observantia Bursfeldensi ad carnium-
esum *omnia in diocœsibus Magdeburgensi & Halberstadensi cœnobis:*

In diocœsi Hildeshemenfi: monasterium sancti Godebarði civitatis eiusdem, ad muros videlicet Hildeshianorum, cuius Abbas quasi primicerius transgressionis fuit. Ad *S. Michaelem* ibidem ad tempus participabantur. In *Ryngelem* quoque a carnibus avelli noluit.

Clusa vero, mater monasteriorum sub unione Bursfeldina constitutorum, limitibus paternis non excessit, cui *Northemense, Reynshusense & Bursfeldense* monasteria adhæserunt. His etiam *Corbeïense* manum dedit. In *Thuringia* carnipetis connivere, in *Franconia* pauca dexteritatis memorabantur paternæ: alia nidore carnium oblectabantur. *Superiores Rhenenses* perstiterunt. Vbi autem carnibus aliquantisper indultum fuit, in palam venit, quomodo carnium esus non suffragetur vitæ cœnobiticæ, sed magis contra illam incrudescat. Mox enim gustata carne, molliculi tegminis induebantur vestimentis. Lanea delicatulo corpusculo apta non est, linea paratur vestis.

De ceteris tacendum putavi. Caro enim carnem appetit, & ubi adeps spargitur, illic vehementior ignis. Huius perniciosæ licentiæ prætextu magnanimatorum contentio cœpta est, aliis carnivoracitatem proclivibus & eam etiam defensantibus; aliis usum carnium exhorrentibus, & omnino bene valentibus cœnobitis prohibitum asseverantibus. Quam dissensionem integritati cœnobiticæ vitæ adversari, qui dubitet, puto sit nullus. Eya, bone lector! vides, quam nihil sit stabile in humanis actibus. Nondum centesimum attingit annum reformatio, quæ hoc in monasterio cœpit, & iam tam facile in antiquam reditur silvam. Retia sunt hæc Diaboli, pedicæ, laquei, artes dolosæ: viscata hæc illius virgæ, quibus bene sub regulari vita degentes sefellit, haud fecus atque volucrem auceps subdolos.

De Lutherana factione.

IN annum venimus 1517, annum dixerim, quem tenebræ mortis obscuraverunt, mentium caligo occupavit & involvit amaritudo; annum, inquam, quem turbo tenebrosus possedit, cuius etiam caliginæ stellæ obtenebratæ fuerunt. Hoc namque anno conceptam in vicibus *Lutherus* iste iniquitatem peperit; in quem non iniuria flebili voce clamet ecclesia pacis Catholicæ, dicens: pereat dies illa, qua natus est homo iste, & nox, in qua dictum est, conceptus est homo, homo, inquam, rixæ, iræ, dissensionis & rimarum omnium plenus. Erat iste *Lutherus* ordine quidem *Augustinianus*, de eorum numero, qui *Eremitas* sese appellant, cui nomen *Martino*. Verum hoc nomine omnium iudicio indignus habitus, à cognomine sortitus est suæ insipientiæ in posteros memoriam. Hic hæresiarches non Christi tantum ecclesiam turbavit, sed & omnium viventium sectas, Iudæorum, Sarracenorum & aliorum etiam infidelium confudit, & totum insuper mundum una cum decipulis suis in alias leges se conversurum speravit. Huic consentientes, cum *Martinianos* nonnulli nuncupassent, contra omnium iudicio bene sentientium *Lutheranos* appellandos decretum est. Ipse vero & se & suos *Evangelicos* vocandos falsissime sancivit. Nulla unquam hæresis fuit, ex qua non aliquid sibi acceperit *Lutherus*, cuius doctrina stercorea, Husitica perfidia, cryptica (*) impudentia amplum prætendit voluptatis privilegium. In Clerum protervite facit tyrannos, sacerdotes sudare in venerem, medium unguem decretis Prælatorum ostendere, templa expilare. Monachos exiticios iungit matrimonio, Deo sacratas virgines desponsationis suæ immemores reddit, & nubere viris facit, & decem millia malorum persuadet, licenterque fieri docet. Hoc hominum studium ubi inferorum rescivit Rex & tenebrarum Dominus, nactus voluntati suæ tempus idoneum, iussit erebo furias egredi; & procellas undantes in Christi navem *Neptunus* suo tridente commovit, & subitanæ submersionem sibi spondit. At, quid monachus, & quid demum multi collaborantes, sed inermes? Hinc ne deforent hæresiarcham defendentes, maximos illi rex discordiarum adscivit Principes, ut, quod ille docuerit, hoc hi defendant, etiam usque ad vitæ excessum. Fuere autem hæreseos istius alumni *Fredericus* Dux Saxonie & *Iohannes* frater eius. *Frederico* autem vita functo, *Ioannes* superstes plus fratre defuncto valuit, & in illius locum filium suum nomine *Ioannem* (**) assumpsit. Deinde & comitem *Hassie* *Philippum* sibi adsciverunt, Ducem quoque *Lunenborgensem*, Comitem etiam *Mausfeldie*, Comitem *Anholtii*, Marchionem insuper *superiorem* & alios plurimos, qui omnes tam Romanæ ecclesiæ illuserunt, quam Imperiali maiestati refragabantur.

De monasteriorum devastatione.

ET quia Lutheranorum dogma Clericos & omnes monachos perinde ac non ferendos censuit; & ipsos solos plurima possidere bona, quæ multis communia Deus dedisset, perhibuit, invidentiæ (nescio quomodo naturæ rucularum, communis etiam vulgi insitiæ) fomitem

(*) f. Cynica.

(**) Iohannem Fridericum.

mitem adiecit. Non post multos dies in omnes ecclesiasticos, tanquam in odiosos, ipsos rusticanos homines armavit. Anno proinde hoc 1525 in *Suevia* plurima millia rusticanorum confluunt ex circumpositis pagis, nullo sciente, quis rem instrueret. At minime convenire poterant præter principum dissimulationem. Et quia maxima eorum pars ex adiacentibus pagis *Hercinix* silvæ fuerat, ex ea & nomen exercitui illorum datum fuit. *Herciniam* autem silvam nigram silvam dicunt; unde & rusticanorum illam congregationem *nigros* vocaverunt, de *schwarzen buer*. Hi ubi ingentem habuerunt multitudinem, rem fortiter aggressi, nulli voluerunt amplius subiici, sed comiter vivere omnes, & vel ingenuitatem aliquam scire, vel proprium possidere, ut nefas vitare. Unde & oppida & civitates sibi subiecerunt, & monasteria in suum assentire pactum, etiam iuramento coegere. At hi quidem usque ad *Moguntiam* debacchabantur, quam ingressi Duces eorum, ubi cogitabant se sapienter acturos, & illam quoque civitatem in deditionem se accepturos: insidiarum incautiores, capita perdidit. Vbi autem ricularum illorum nigrorum exercitus ita egisse aliis terris innotuit, eodem *Damone* & ira percita gens rusticana, multo maiora tentare cepit. Magna nimis multitudo se in *Franconiam*, & in *Turingiam* alia multitudo rusticanorum diffudit & peiora prioribus adinvenit. Hi enim monasteria non in deditionem acceperunt, sed prorsus omnibus spoliata vel deturpaverunt vel etiam destruxerunt. Vnum scio in *Franconia* illos fugatis monachis solo adæquasse, cœnobium videlicet *Swarisatense*. In *Thuringia* præter alia monasterium *Reynersbornense* miserabiliter confectum, deturpaverunt pessime, reliquias sanctorum disperferunt, sepulchra effregerunt, libros inventos in unum positos combusserunt, quorum pretium in valore fuit trium millium florenorum. *Ersordiam* etiam ingressi omnium doctorum & sacerdotum curias & domos spoliaverunt; quorum quidem libros non prædæ dederunt, sed aut igni aut securi. Hoc autem minime potuissent: sed civitas ipsa dogmati *Lutherano* manus iam dederat, & quod ipsi cives non audebant, id genti illi nihil verenti secreto favebant. Ex aliis autem monasteriis fugatis monachis, quicquid obvium fuit, auferebant; versis aris sacris & imaginibus, campanisque destructis.

In diœcesibus etiam *Halberstaden* & *Magdeburgensi* nullum mansit cœnobium, quod non spoliatum & miserabiliter interius destructum fuisset. Nam & illic copiosa rusticanorum hominum multitudo confluxerat, & tantum facinus ausa, multo maiora se facturam putavit. Hi maiore furoris impetu in monasterium *Huffsburgum* irrumpentes, non spoliaverunt solum omnium aliorum more, sed etiam ignem illi admoventes, solo adæquavere. Remansit ecclesia in combusta quidem, sed non aliâs, quasi ab impiis *Turcis* fuisset devastata, ignavorum hominum malitiæ invisentibus se vestigia ostendens. Vix enim muris illius parvum fuit, & id ipsum propter laborem vitandum. Alia enim omnia effregerunt, infregerunt, comminuerunt, etiam altaribus turpissime subversis atque everfis, & reliquiis sanctorum dispersis. Campanas in præcipitium datas fregerunt fractasque deportaverunt, iure *Sathanico* Domini omnium facti. Vbique igitur locorum in monachos arma parantur. Genus hoc, aiunt, attonsum coma, ut quid totius mundi bona occupat? vita illorum insaniis plena, ut quid tam diu perseverat? Dolet impietas, rusticanorum furit crudelitas, fremit invidentia. Hinc, quemadmodum capitis damnati damnationem opperientes, vitam agunt molestiosem: ita monachi, de hora in horam suorum monasteriorum exitium maximo angore pertimescentes, vitam vixerunt nullo mœrori æquiparandam: quippe quibus nec securum fuit ad eos, quos amicos putabant, levare faciem, dicere verbum. Dumque sic in *Christi* magalia furentes lupi irrumperent & ad libitum debaccharentur: non fuit ex Principibus, qui miseris monasteriis, tantis malis vallatis & tam execrabili ignavorum & rusticorum hominum impetu obsessis, suppetias ferret. Omnes enim, non suam rem agi iudicantes, domi se continebant, dogmate *Lutherano* perciti. Esto enim, monachos fugent rusticani; esto, cœnobia funditus destruant: bona tamen ruralia monachorum secum deferent minime. Ea igitur in fiscum Principum venient. Quod enim dissimulaverint, & bona sibi infiscari optaverint, eo liquet facillime, quod, dum post devastationem, etiam combustionem, cœnobia monachi repeterent, non concessus fuit aliquibus, vel ad monasteria accessus, vel ad ea instauranda permissa facultas; nisi multis florenis ipsa cœnobia perinde atque ab hostibus redemissent.

Demum recordatus suorum moderator omnium Deus, ubi vidit, neminem rebus monachorum consulere; sed quod licenter indomabilis rusticana illa gens suos fineretur exercitus in Dei militum castra cogere: quasi excitatus a somno, quo insipientiam hominum despexit & ignorantiam dissimulavit, festinato rebus sibi deditorum opem ferri iussit. Male igitur brevi perdendorum hominum animos, etiam in Principes fuscitavit, ita, ut, qui eousque in monachos arma movissent, iam in dominos terrarum ac Principes coniurarent, nolentes aliquem sibi ius dominandi adsciscere, cum unum esse omnes vera dilectio postuleret. Ea ergo rusticanorum impia multitudo, quæ in *Turingia* monasteria vastavit, etiam principum castra magno cepit furore diruere & prorsus solo adæquare. In quibus diruendis nullo pepercit labori. Igni namque abstinentes, ne videlicet genti propriæ quid incommodarent, ubi castris cohabitabant, securibus destruebant omnia; adeoque magnam rem fecerunt.

runt, ut admirationi plurimis fuerit, quomodo tantum potuissent. Vt autem sic castra destrui, indiesque numerum augeri favorum hominum Principes resciverunt, iam suam rem agi videntes, in proximoque summam calamitatem futuram & extremum periculum pertimescentes, cohortari sese cœperunt; & dum adhuc licuit vim pellere, lanceam arripuerunt. Galeam capiti ponunt, equum ascendunt, bellum adornant, copiis suis in Thuringiam deductis, gentem inveniunt (non aliter quam Sarraceni agere solent) in ecclesias furere, altaria subvertere, sacramenta dehonestare, oleo sacro calceos linire, imagines tum sanctorum, cum etiam salutiferi Christi deturpare, manus vel pedes præscindere, nasos amputare, oculos eruere, & id genus alia dehonestamenta tentare. Habuit autem hæc ista multitudo suæ vesaniæ Duces duos apostatas, uni nomen *Piper*, alteri *Münster*. Hi doctores & Duces vesaniæ plebis, demone peiores, equitem unum ex *Durstadia*, bellicæ artis expertissimum, sibi associabant, qui centum fere habuit equites. Hunc exercitus dirigendi fecerunt Principem: isti consulebant & iuebant. Porro Principes cum suis copiis, castris impiorum appropriaverunt, & in unum omnem rusticanorum populum cogentes, bellum illis indixerunt. Et iam, quibus furor immensus fuit contra monachos, in nullo sese defendentes, illorum inquam consilium periit, furor in formidinem versus fuit, & nec quidem se parum ulcisci in irruentes poterant. Septem milia & quingenti rusticorum interempta, mille capti: & per totam Germaniam centum milia ense ceciderunt. Prostrata impiorum illa multitudo, *Sangerbusam* in prædam victoribus dant Principes, & obvios truncari iubent. Deinde aliis civitatibus insperato advenientes, *Molhusen* & *Durstade* potiuntur ad libitum. Quia enim à vera sapientia defecerunt ad stultitiam Lutheranam, omnem ab illis sapientiam Deus abstulit, & Principibus multandos & ad libitum tractandos dedit. Acceptis igitur civitatibus in deditionem quoscunque Lutheranos invenerant litteris præditos vel factioni obnoxios ab aliis publicatos, vivere non patiebantur, sed demessis capitibus pœnam dare faciebant. Hæc ubi ad alias ignavæ plebis turmas afferuntur, pedem figunt, clamque alii ab aliis fugiunt. Noluit enim, omnia desuper respectans Deus, eos in unum congregari, licet in verticem res pene pervenisset ob Principum dissimulationem. Nondum namque iter trium dierum supererat, quo omnes vesaniæ gentis turmæ convenire potuissent. Quæ si coaluissent, non de monasteriis tantum, verum etiam & de castris omnibus, ac ipsis Principibus omnium sententia actum fuisset. Nimia enim furentium rusticanorum fuerat multitudo, & non solum de die in diem maior evasit, sed etiam de hora in horam concurrebant; & si quam terram ingrediebantur, quotquot invenerant, sibi associabant, pollicentes sibi ipsis perpetuam ab omni servitute libertatem: agros, silvas, aquas & fluentia, futura omnibus communia. Tantusque Principes vel fero horror perculit, ut rem desperarent. At cum in Thuringia sevisimos illos rusticos protrivissent: & alios alii aggressi partim fuderunt, partim prorsus occiderunt. O quot millia ferro percussi furoris sui in monachos penderunt pœnas. Itaque factum est, ut dum monachos Principes internecioni eripere, & monasteria a furore gentis ignavæ eruere noluerunt: suam rem seque eripere summa eos necessitas cogeret; ut dum se tuerentur, nollent, vellent, suppetias ferrent monasteriis, & monachis opitularentur, extremo iam periculo vitam agentibus.

Quantis debinc conviciis monachi obtundebantur.

ET quidem manibus rusticanorum potestas monachos eripuit: verum linguis hominum, quæ liberæ sunt, legem ponere haud potuit. In quos igitur arma movere non fuerunt permisi, in eos linguas acuerunt, non rusticani tantum sed & urbani omnes; senes cum iunioribus, mulieres cum filiabus, adusque lætentem dico. Nullus omnia nomina monachis data facile litteris mandare posset; nullus in illos scommata iactata: nullus ledorias depromere valeret. Vbi monachus apparuit, alius, en, dixit illic *lupus*: alius, audi, ait, tu veneripeta, alius eccum *Huchelerum*. Patenti autem in campo si monachum etiam a longe videri contigerat, mox, uno in eum clamante, omnium voce inclamatur, & non secus atque in rapacem fieri solet lupum, variis verbis invehuntur, & prope urgent infontem hominem. Iussus aliquando cum alio fratre ad invisendas pratorum sepes exire cœnobium, insperato copiosam hominum & peditum & equitum multitudinem, a nundinis revertentem, obviam habuimus; qui ubi nos viderunt, adeo in nos clamabant & scommatis nos tantis afficiebant, ut etiam ad illos, quos notissimos habuimus, erubesceremus, & facie demissa, tam terram quam cœlum in nos boare putaremus, vixque nos ipsos sustinere possemus. Confusione nimia & verborum obscenitate pene stupefacti. Pauca hæc ex innumeris illis malis, quæ in monachos reciderunt, non præter iustum Dei iudicium, scribenda iudicavi, & de his satis.

De civitatum quarundam & multorum monachorum in Lutheranam factionem assensione.

HOC anno [1526] *Hamborg* & *Magdeborg* ad Lutheranam factionem ab unitate ecclesiæ defecerunt,

cerunt, quorum summum studium erat in illis & similibus, quæ de rustica & infana multitudine depinximus. Versis ecclesiarum altariis, domos Dei dehonestaverunt, nullam inter unctos Dei & extremos civitatum populos discrimen esse voluerunt; cœmeteria & forum similia; Deo psallentes & vacas boantes æque Deo placentes. Et ut Parthenopolis sive Magdeburg præ omnibus civitatibus ecclesiæ subdita, Deo videbatur ob populi devotionem & religionem specialiter amabilis: ita, ubi descivit ab unitate, plus omnibus & quidem singulariter, Deo detestabilis visa fuit. Vnum horum factum libet his inserere. Virginis Dei Deiparæ imaginem curru illo, quo nocturno tempore cloacarii, foricis & foricarum fordes omnes civitate eicere solent; illo, inquam, in curru Virginis tam bene de se meritæ imaginem, in illius detestationem, è civitate abduxerunt: Certe rem, quam veritam oportuit, ne illius ob gravitatem homines terra dehiscens, malitiam puniret. Insuper licet omnium malorum causa monachis fuerit Lutherus spurcus: ad eum tamen plurimi & sacerdotum & monachorum convertebantur, & eum, qui illos vel ab ecclesiis vel a monasteriis abiecit, venerari cœperunt: ut non iniuria de illis Deus patiens per Prophetam dixerit: Populus meus dilexit talia. Abiecto igitur habitu tam viri quam femine votifragi, & nubunt & nubuntur, & quod magis mireris & suspenduntur & suspendunt. Vbi enim Deo posthabito, quæ mundi sunt, amplectuntur & quæ carnis sunt, perficiunt; plurimi eorum, laborum in scii & omnium egentes, vel furantur vel latrocinantur, & criminum convicti, quales reperti sunt, tales iudicantur. Despexit enim illos Deus. Vnus etiam patrum de Marienbarghe, per *Comitem Hassia* a monasterio fugatorum, licetoris fungebatur vice; & ubi capitis quidam damnatus necandus fuit, licetori sese associans, fac, ait, me mercede operis potiri. Cui ille, Heych, ait, si nosti, cedo. Accepto igitur gladio, uno ictu demessit damnati caput. Hic civitatem ingressus, cum obviam factus fuisset fratri ordinis nostri, cui optime cognitus fuit & ob id audiret ab eo: hey, frater, hey, quid egisti? respondit: Viderit ille, qui occasionem dedit.

Erfordenses consulares omnia, quæ in monasterio montis Sancti Petri ibidem invenire poterant, abstulerunt, adeo, ut nec poculum unum relinquerent. Vineta quoque & agros auferentes, civibus locaverunt. Hi licet primi fuissent in factionem Lutheranam, litteris tamen & mandato Cæsaris commonefacti tumultum populi sedaverunt; quoad meliuscule de secta iudicatum fuerit, iram & invidentiam animorum suspendentes. Hanc tamen monasterii depopulationem, cui acceptam referamus, nullus est præter ipsius cœnobii Abbatem, *Ioannem*, qui a capitulis ecclesiarum ibidem desciverat, convictus dilapidationis rerum monasterii, seque in manus Consulium Erfordensium tradidit defensandum.

Incidentia temporis.

HOc anno [1528] *Brunsvicensis* ab unitate ecclesiæ Romanæ & fidei sinceritate ad impurissimam Lutheranorum factionem desciverunt, similes facti Parthenopolitani blasphemiam, sacrorum irreverentiam, sacramentorum detestationem, sanctimoniam corruptionem. Misam sub omnibus nota lingua celebrabant, utraque sub specie communicabant, Virgines cœnobii abstractas nuptui tradebant, monachis & sacerdotibus uxores dabant, sanctorum imagines conculcabant, secabant, adurebant, sine lege vivebant. Imitantur studia *Brunsvicensium Rivipolitani*, & nihil eorum, quæ illi peragunt, hi relinquunt intentatum. Valere iubent, quicquid tractare avi, veritatem vanitate fugant, placet quod novum est. Vnum illorum facinus depingere cogor. Christi salutiferi imaginem, quam utique eius, quem designat, in honorem honoratam oportuit, non quia lignum est, sed quia Regis æterni & redemptoris signum, contumeliosè tractantes deturpaverunt, naso ablato & oculis erutis. Hanc ut maiori esset subsannationi, ad cellarii foramen positam, simulabant custodire locum, non pertimescentes Deum spectantem desuper omnia. Talia & multo maiora impudens hominum errorum audacia tentavit in locis, Lutheranae factioni subiectis; & quam multos monachos habebant apostatas, uxoratos, tam etiam inter male agentes multos habuerunt monachos, quos die regerent.

Anno 1529. post festum Paschæ *Ernestus Dux Luneborgensis*, hæreseos Lutheranae alumnus, monasterium *Oldenstaden* aliquot cum equitibus ingressus, regendæ facultatis eiusdem potestatem sibi postulavit contradi atque contraditæ potestatis litteras sigillatas. Dominus Abbas moribus & temporibus iudicans cum fratribus deferendum, simul sæminulis molliores, pro nefas! assensum præbuere in rem, quam ne dum sanguine, verum etiam morte defensam oportuit; tribus duntaxat fratribus viriliter id ipsum recusantibus, quod fieri Princeps iussit. Accepta & rata potestate, iam executioni operam dat, & vasallum ex suis unum monasterio assignans, curam regendæ substantiæ temporariæ committit eidem. Hic ad duos pene menses benignioris animi virum fratribus se exhibens, ad victum necessaria ministravit. Deinde rerum administrandarum parcissimus evadens, cerevisia fratribus negata, tenui eos potu sustentavit; & ne lignorum pretio gravaretur, solita forpate dimissa, commo-

dum unum calefaciendis fratribus adaptavit. Quis percusso a serpente incantatori comparatur?

Insuper monasterio unum de Lutheri decipulis in prædicantem Princeps deputavit. Qui spurcus ipse, doctrinas spurcissimas evomuit, & imitandas non solum proposuit sed etiam, quod impudentius est, omnino persuasit. Vnde factum est, ut veneno lethifero fratres infecti, & divino timore postposito, factioni Lutheranae pene omnes manus darent, ipso Abbate, pro pudor! in fronte gradiente. Heu virum, heu Abbatem, heu pastorem! Plurimi ex fratribus monachum exuentes in Principis familiam ascribuntur; alius thesaurarius illius, alius aliud officium adeptus; alius per ipsum in Præpositum promotus, alius in Plebanum constitutus, ut hæretico gloriarentur hæretici: etiam fœdifragi, votifragi rei sese acinxerunt uxoria. Abbas quoque post duos annos officio resignavit & habitum cœnobiticum exiit, omnibus ridiculus euadens. Similia Dux iste in monasteriis sanctimonialium peregit, in quibus ante tantus erat reformationis rigor, ut nusquam locum similem, arbitror, facile invenire posses. Præpositis amotis, suæ factionis illic fecit esse fautores, qui commissam regerent rem domesticam. Spiritualibus autem prætulit peregrini dogmatis seminatore, qui ea dicere non vereretur, quæ vel ipso auditu aures pudicæ exhorrent. Sepi obsecro, domine, spinis timoris tui aures tibi desponsatarum virginum, ne audiant linguam, neque vanitatem & luxum suadentem.

De morbo sibi peste terribili homines corripiente.

Terribilis in consiliis suis Deus super filios Adam, qui mille modis malitias hominum moderari potest. Anno hoc eodem gravis pestis terras opplevit. Nomen autem illius *sudor* dicitur *Anglicus*, eo quod illinc in alias terras se diffudit. Hac peste in *Hamborg* a festo divæ *Magdalena* ad usque *Deiparae* Virginis assumptionem octo millia hominum, senum pariter & iuniorum interierunt. Ex *Hamborg* in *Luneborg*, ex *Luneborg* in *Zellis*, ex qua in *Brunsvigam*, & ex hac in *Hildesiam*, in *Alfeldiam*, in *Gandefiam*, in *Eimbeccam*, in *Theopolim* (*) &c. se recepit. Plurimi convalescentes aliis, & læti ac sani, illa correpti, sequenti luce terræ commendabantur. Omnibus insperato adveniens pestis fortissime dominabatur, ita, ut alteram diem sibi spondere auderet nullus. Laboribus agrorum incumbentes magno numero vehiculis domum portabantur. Quo uno factum fuit, ut, quam sit populus mutabilis & facile claudicet, videremus. Illa namque peste, & pagitas & oppidanos, servos & dominos percellente, Lutheranam ob factionem immisam timuere. Confitentur omnes, communicant omnes sacris mysteriis; Letanias instituunt, visitant turmatim ecclesias, sanctorum opem precantur, monachorum petunt orationes; sacerdotibus subduntur. Vide levitatem animorum! qui infrenes, Deo tolerante, fuerunt iam factorum pœnitent: qui letanias derisere, iam nudipedes easdem peragunt; qui honori sanctorum detraxere, iam illorum quærunt auxilia; qui mysteriis sacris blasphemi obloquebantur, iam illis participari anhelant; quibus monachos incessere iucundum fuit, illorum iam se orationibus commendant; qui sacerdotes convictu indignos clamaverunt, illos jam dominos habere volunt. Vides, quam mutatio cita. Dixeris celestium corporum influxu causatam pestem. Non quidem refragor; non tamen fugit, Deum omnium causarum esse primam, cuius præter nutum nec folium unum de arbore cadit; qui minimis maxima confundere potest.

De pestis eiusdem curatione.

Post tantam hominum hac peste pervasorum stragem sive cladem, ipsi *Hamborgenses* potiti remedio, quo curarentur peste affecti, ipsum ad alias civitates transmiserunt, arte excussoria multiplicatum. Et miro factum est modo, ut cum curatio schedulis commissa civitatibus inferretur; eo se pestis illico transfunderet, quo litteræ istæ sive schedulæ apparuissent portatæ: non secus quam morbi curatio designata, pestis ingruentis & iam iamque impendentis, veredariorum partes obivisset. Et quia morbum pestemque designavi, superest & ipsius curam, futuri gratia, depingam, & primum ipsius accessum.

Nonnullos ipsa pestis frigore, adveniens, corrupuit & horrore quodam atque tremore; nonnullos item quodam tentavit ardore & sudore, aut anxietate quapiam, nonnihil habente tremoris. Plerisque accidit dormientibus, ita, ut a somno expergefacti sudare inciperent; aliquantis somnus obrepit & cunctis destituit viribus, ita, ut somno illis optatus nihil. Ex istis autem nonnulli, somno perinde atque recreati, post aliquot horas ad laborem redire; pauci tamen admodum; plurimi autem ab ipso somno nulla poterant arte avocari, at somniando finem vitæ acceperunt. Quisquis ergo sese peste tangi ista percepit, ad amplum festinavit stratam, ita ut fuit permanens vestitus. Amplum obinde lectum petivit, ut citra omnem venti contactum verti de latere uno in alterum ab astantibus posset. Extrema sive etiam nimia caliditas cavenda fuit, qua plerique, incautius agentes, interfecerunt languentes.

(*) Göttingam.

tes. Non ladicibus pelliceis languidulus operiendus. Erat etiam frigiditas tam loci quam lecti cavenda, & quadam mediocritate agendum: membrorum autem nullum nudari, nec vento tangi, facie excepta, quam calefactis peplis extergi opus erat. Potus vel frigidus vel fortis ægredienti negabatur, concessio tenui & parum calefacto. Super hæc omnia ab hora repositionis omnino depellendus fuerat somnus, ad horas usque viginti quatuor; quod unum omnium gravissimum fuit. Hinc enim dolenti dolorem, languenti languorem duplicabant curam illi impendentes. Ad pellendum namque ab illo somnum, crines five pilos barbæ ad usque evulsionem traxerunt, digitis aures strinxerunt, & mille modis excogitatis miserum miserabiliter affixerunt, ad usque nonnunquam languescens amentiam; eo quod obdormientes mortem aliquones iunxerant dormitioni. Nonnulli tamen adeo leviter somno sollicitabantur ad dormiendum, ut iucunda colloquutione somno abstraherentur. Communitè hora duodecima repositionis sudore gravi affligebantur patientes; deinde ardore & calore nimio plurimum gravabantur ad horas septem vel octo: quo tempore maiore cautela, & diligentia opus fuit curare, ne vento tangerentur aut frigore, & ne somno indulgerent. Tunc enim de patientis vita magis agebatur. Ad nares languiduli olfaciendi gratia peplum, aqua rosacea madefactum, applicabatur, aut etiam aceto impositum. Aqua vero lavendulæ tempora modice tangebantur. Hac peste laborantes 300. in *Alveldia* iacuerant.

Theopolitani sive *Gotttingenses* Lutheranae factioni manus dederunt hoc anno [1529] & aliis solita perfererunt. *Vnspolitani* autem sive *Eimbeccenses*, iam ab aliquot annis factioni isti dediti, mira eam dementia lustraverunt. Predicator illorum supremus nundinarum tempore coenam, & circumpositis plurimis monachum exiit & professionis habitum humi positum pedibus protrivit, tam illi quam diei, qua ipsum induerat, maledicens & omnino detestans; quod (ut opinabatur) inventionem diabolicam saperet. Et dein sui erroris, è monasterio ibidem Augustinianorum, fratrem discipulum assumpsit, tam mente quam ætate delirum, *Dornel* cognomine. De aliis quidem taceo, qui monasterio eodem discedentes in dogma Lutheranum declinaverunt. Sed hunc, quia semper illi adhæsit unum cum ipso factus, plurimisque venenum infudit, annotavi, cum fratre *Ernessto*, socio factionis, haud se meliore. Hic quidem sub religionis habitu latitans, filiam unam genuit, quod latere tunc quidem voluit. At apostata factus, eandem ipsam filiam, quasi bene meritis ipsa fornicatione si non adultèrio, publice filiam suam recognovit, & ut pater nuptui tradidit, plurimis ad nuptias vocatis; nihilque eorum, quæ ad patrem spectant, ea in re non tentavit.

Animatis exin *Lutheranis* in detestationem sacerdotum, monachorum & monialium, vias Domini rectas subvertere gestiebant. Exiit illi monachi & uxoris rei dediti, unum illis modum emiserunt, quo tam sacerdotes quam moniales locis exturbarunt. In sacerdotes igitur plurima tentabant: ad moniales autem & ad *sorores Franciscanas* accedentes, ut viris nubere, imperare; & monasteriorum clenodia ac privilegia sibi tradi postularunt. Patenter & aditus cœnobiolorum & loca solis Deo dicatis eousque cognita, cunctis voluere fieri pervia. At non concessere neque cessere viris fœminulæ, verum propositorum sibi agere velle, prorsus nihil dixerunt, etiam si mori oporteat. Porro autem illi ad monialium verba confusi, sua sponte ad deliberandum inducias dederunt, & nisi votis obsecundent, durius se acturos spondentes abcessere. Tandem non ferentes se pene expugnatos, domum fororum Franciscanarum perviam omnibus fecerunt: cœnobiolum vero virginum, cum nihil amplius possent, (nam fœminis viros cedere oportuit) ocluserunt, nec aliquid participationis cum aliquo habere sinentes, minis & quidem plurimis illas pulsaverunt. Et ut fortius arcerent, sibi que ocyus assentiri compellerent, pecudibus & ancillis una cum monialibus monasterio introcludunt, novis feris veteribus iunctis: quas ne quis fortassis arte quapiam aperire posset, plumbum illis infuso studuerunt præcavere. Hac re nimirum afflictæ fuerint sanctimoniales fœminæ, nonnullis ex pecudibus deficientibus. Conventus tamen à *Lutheranis* impiis civibus, an connivere vellent sententiis: magis illos verbis invectivis læsere quam armis potuissent. Nullus, dixerunt, ex vobis blasphemis hominibus id suo porco inferret, quod nobis imponitis. Filia vestra sumus; caro & sanguis ex vobis nonne nobis est?

Siccine probe agitis in fœminas imbelles? non est vobis opus cœnobiolum accedere, ut sciscitemini nostrum assensum. Nulla namque vi ad itandum in vestram sententiam nos compellere poteritis. Illis auditis, non feris monasterii foribus appositis fidem habuere: at noctes diesque vicissim custodiam obierunt, & igni ad pellendam hiemis asperitatem accenso vigilarunt circumpositi monasterium. O dementia, Domini pulchrum exercitum five virginum choros filii diaboli circumdant. Sed supervacaneo labore excubitatores atteruntur. Una interea temporis ex fœminis istis, viris anteferendis, Deo concedens diem obivit extremum; quam nonnisi funibus ex alto foras demitti obsidentes cœnobiolum concessere. Et quidam eorum satis adhuc moleste tulerunt depositam, & nonnisi campis silvestribus inferendam sepeliendamque declamaverunt. Aliis tamen & aliis ea in re alias sententibus & decernentibus, sub discrimine litigantium loco illis consueto terræ commendabatur. Alia præterire statui, multa nimis, crudelia nimis. Ab impiis enim egreditur impietas & sordentes sordescunt.

Quan-

Quantum autem *Eymbecenses* cum suis monialibus profecerunt, tantum cum suis *Gosla-vienses*, tantumque cum suis *Brunsvicenses*, didiceruntque insuperabiles esse fœminas, & impetum ferre non posse, & id quidem naturâ; magis autem Deo per infirmiores illa, viros expugnante.

Anno 1530 *Lubicenses* & *Lunenborgenses* factioni Lutheranae subscripserunt, prævalentibus contra civitatum rectores promiscuis plebibus.

Mandato Casareo Principes in Augustam convocantur.

PERfidia Lutheranorum Cæsarem ex Hispaniæ finibus terris nostris advenire coegit, qui descendens per Italiam, cum Bononiam venisset, illic a Papa *Clemente* exceptus, maximo cum triumpho coronatur & Augustus creatus salutatur. Deinde missis litteris ad omnes Germaniæ Principes, in Augustam citavit ad primam mensis Maii. Quibus adunatis, adventus suæ maiestatis gravitatem exposuit; & tamen minime sese abstinuisset vel sibi pepercisse asseveravit, tum propter Turcarum gentem finibus Christianorum propulsandam, tum propter dissensionem Principum Germaniæ, & ecclesiæ diversitatem expurgandam. Verum licet ab ipsis Kalendis Maii Principes adunati fuissent adusque mensem Octobrem, & Casarea maiestas per revocationem Lutheranorum plurimum laborasset: nihil tamen absolutum vel confectum fuit, semper contra nitentibus ipsis Lutheranis; & ubi non poterant contra, concilium generale appellantis. Erant autem male de unitate ecclesiastica sentientes, quin & fide disceptantes, unum pene facti cum Hæresiarcha *Luthero* *Ioannes Dux Misnensis*, *Philippus Landgravius Hassiæ*, *Marchio superior*. *Ernestus Dux Lunenborgensis*, *Comes Anholti*, Civitates quinque *Nuremberga*, *Argentina*, *Constantia*, *Memmingen* & *N.* cuius nomen a memoria excidit. Cum itaque ad perfectum usque possent nihil, datis induciis Lutheranis, ad meliuscule deliberandum, Principum comitiæ soluta sunt. Nonnulli tamen Principum Lutheranorum, priusquam solverentur, loco discesserunt, sed non nisi clanculum; inter quos Comes Hassonum numeratus fuit.

De electione Abbatissæ.

ET aliud posteris intimandum iudicavi. Cum ob dissensionem inter Abbatissam & Præpositam in superioribus notatam, ipsa Præposita foris moliretur plurima in adversam sibi partem, & contra etiam Principem in Consistorio Imperiali ageret: nova excuderent necesse fuit retia, quibus ipsius Præpositæ consilia illaquearentur. Cum autem ipsa Abbatissa, generosa Domina *Gertrudus de Regenstein* ob ætatem iam interitu proxima videretur, id consilii cum canonicis Princeps *Hinricus* excogitavit, ut filiationis scilicet iure ac nomine nova Abbatissa surrogaretur; quo saltu, & quidem unico, duos pariter apros caperent: primum videlicet, ne locus Præpositæ daretur, quæ se litteris Apostolicis in Adiutricem dixit Abbatissæ confirmatam. Deinde vero, quia in ecclesia *Gandefiana* ius sibi usurpasse Princeps dicebatur, nulla sibi ratione debitum respectu electionis in filiam factæ, iure optimo tentata exsequeretur. Verum, præter aliquam dominarum electio canonica claudicasset. Satagunt unam ex *Bobemorum Principibus* sive *Comitibus* sibi adsciscere & in Decanam assumere. Qua præsto, uno omnes consensu in Principis *Hinrici* filiam, nomine *Mariam* vota dederunt. Et rata habita electione, quod filia ob ætatis immaturitatem non potuit, Pater spondet se facturum. At si vaticinari licet, si quod præsentiscere adiacet, præfigere ac dicere; si filiam Principis Abbatissam habent, futurum est & patrem patiantur Abbatem. *Fausta, fausta, ecclesiæ Gandefianæ matri nostræ, quondam coronæ nostræ.*

Fratres S. Michaelis in Hildensem includuntur.

CUM fratres *Sancti Michaelis* in Hildensem post maximas violentias bellico tempore perpetratas, novis & iterum novis exactionibus per Consulatatum sive Primates civitatis pulsarentur, consilio quorundam pacisci dissuadentium, Imperiale Consistorium adiere, contra infestos monasterio agentes & mandata impetrantes. Acceptis mandatis Casareis, rem Hildesianorum regentes parvum quidem ad dies aliquot: at veteribus nondum probe sopitis, novis iterum aggrediebantur postulationibus (ut putaverunt) quiescentes. Sic vicissim experiebantur quid possent. Isti subventiones postulavere, illi ad Consistorium Casareum appellavere, citosque, non præter gravissimos sumtus, comparere cives compulerunt. Ita, fere annis decem certantes, & quietis impatientes, in alterutrum lites movere. Anno tandem hoc [1532] cum post festa paschalia fratres sibi mandata Casarea in Hildesianos impetravissent, & ea per mandatarium Imperialis Consistorii præsentari consulatui curavissent, parvum quidem mandatis reipublicæ præsidentes, quoad mandatorum executor Hildesiam manfit. Verum, cum ille loco discessisset, vix unum passum diem præterire, consulatatus una rectoribus mechanicarum artium cœnobium ingressus, Dominum Abbatem cum omnibus fratribus in refectorium positos, violenter concluserunt, positos custodibus, immo & inclusis cum ipsis

ipsis quibusdam tibus, qui summa diligentia & inclusos custodirent, ne effringerent; & ne aliquid vel disponerent vel secreti tractarent, observarent. Cunctas etiam monasterii & ecclesie fores obfirmaverunt clavis, intus & foris habentes custodes, qui adventantes repellerent, & raptorum insidias præcaverent. Locus ergo ubi reficere se ante solebant, omnia illis factus est: illic dormire, illic orare, illic comedere illos oportuit, illicque denique digestis relevari. Illic ciborum nidor, illic egestorum etiam fœtor. Neminem pro illis acturum admittere voluerunt, nisi prius se vadem dedisset, pro inclusis; & quod morem gerere vellent Hildesianis & ob rem illatam non se vindicare. O rem audaciæ plenam! rem violentia insignem! At temporis malignitate acta, qua Clericis iura profuere nihil. Sederunt inclusi hebdomadas tres. Utinam tres aut quatuor dies ultra sustinuisent. Licet enim nulli vel modicum loqui cum illis permissum fuit; nonnulli tamen Patrum & fautorum illorum diligentia contra violenter agentes Hildesianos ex Consistorio Imperiali mandatum obtinuerunt, quod illos quidem solvisset, istos vero iudicio sistere iussisset. At nonnulli fratrum & moræ, & (ut putabatur) miseræ impatientes, cœptis desistere maluerunt & cum hostibus pacisci; quam in incertum expectare. Sicquæ factum est, ut in sententiam Hildesianorum, non secus atque ambobus pedibus itarent; & litteris sigillo firmatis, & se exactionem quam postulati fuerant, daturos, & nunquam aliunde quam ex diocesi & ducatu Brunsvicenti fratres collecturos promitterent. Insuper & ob contumaciam condemnatos Hildesianos in Consistorio Cæsareo redimere, & absolutos habere, & facere multâ alienos promissere. Fratrem autem illum, qui contra Hildesianos Consistorium adire Cæsareum solebat, non cum aliis refectorio inclusum sed carceri mancipatum durius tractaverunt, & tam iuramento quam scriptis enodari vinculis necesse fuit. Quam ergo dissidere grave sit, liquet; quam malum contra cives agere, patet. Factum est enim, ut exactionem quam exigebantur, si more aliorum pacisci voluissent, trecentis aureis redimissent, quam postea integram, scilicet mille florenos, dare illos oportuit; exceptis illis aureis, quos altercando & lingando ad tribunal Cæsareum exposuerunt. Egerunt & contra *Philippum Ducem in Grabenhagen*, eo quod illis bonis quibusdam prohibuisset. Isti citabant, ille comparebat. Veteri ille prohibitus novis indulgebat: iterum isti mandatis urgebant Cæsareis. Verum, cum aliquando liti dari finem visum fuit, noluit Princeps vel a minimo cedere: noluit vel audire, nisi primum eam summam refunderent florenorum, quam illorum gratia condemnatus, causæ impendisset. Ante ergo causæ decisionem trecentos illi aureos dare compellebantur, & adhuc vix in modico cum illis pacisci voluit.

Postridie autem cum pactum inissent cum Hildesianis, missus a tribunali Cæsareo mandarius, Hildesiam venit, & perditis expensis res intacta permanfit.

Cometes apparuit.

HOC anno [1532] cometes apparuit stetitque satis diu. Circa enim festum *Matthæi* primum nobis apparuit, vidimusque eum in die *Simonis & Jude* Apostolorum. At extunc, nubibus atris cœlum tegentibus, quo die cessaverit vel defecerit, videre haud quivimus. Ut ad nostrum visum iudicemus, super *Sebusen* oriri videbatur: mane circiter quintam horam supra *Bruntshusen* stetit; caudam primum quidem Gandesiam versus dirigens, postmodum vero in altum extendens, cum supra *Clusam* veniret, diei luce fulgore suo devicto non videbatur. Dixerunt tamen nonnulli, quod vespere in occidente spectaretur. Anno etiam superiori, *Assumptionis Mariae Virginis* cometes oriebatur, & temporis successu augmentabatur. Ad visum nostrum super castrum *Wyntzenburgum* videbatur oriri, ut paulo post declinavit, & semper inter occidentem & aquilonem suæ stationis locum tenuit. Ferme hebdomadibus quinque apparuit.

Coincidentia temporum.

NOBISCUM aeternata scribere quidem propositi fuerat: at temporis malignitas etiam aliis vacem scribendis compellit; quibus ad notitiam posterorum deductis, quantis nos modo premamur malis, innotescat. Hoc anno [1533] *Hannoverenses* Lutherano dogmati manus dederunt. Civitas sive civium multitudo vesana manu armata consulares prætorio discedentes circumdedit, & vi gravissima sibi iurare compulit, fautores ad novi dogmatis introductionem futuros. *Gottingerses* ab aliquot iam annis factioni studentes Lutheranae, eos, quos huc usque clausos monasterio Franciscanos exire non permisere, modo vi civitate expulerunt: qui crucem præcedentem subsequentes, multorum rem dolentium animos dolore & mœrore affecerunt. *Dux Lunenburgensis Ernestus* plus magisque insaniens, cum non persuasionibus illecebrosis educere monasterio sanctimonialia posset, vi iniqua cepit uti. *Wyntzenburgense* namque monasterium accessit, & primum quidem Deo dicatis virginibus nuptias suadere conabatur: quas ubi persuadere non potuit, extractas virgines se curribus impositurum

tum, & earum parentibus & amicis remissurum nuptui tradendas fulminavit. Deinde vero monasterium diruere atque lapides castro suo Gyfhorn invehere velle dixit. At ubi constantes vidit, positus illic provisoribus, qui ocellis dominarentur, recessit. *Sufatum* civitas Westphaliae dogmate eodem perversa, omnes canonicos loco expulit: secuta morem *Bremensium* & *Myndensium*, qui infantes non canonicos solum sed & patres ordinis nostri cœnobiis fugavere. *Hamelenses* etiam hoc anno Lutherani fuere facti.

Cometes & hoc anno, uti superioribus annis duobus apparuit, & quidem primum in altum caudam erigens versus *Clusam* paucis noctibus: deinde vero *Gandesheim* versus. Sic visibatur ad *tres hebdomadas*. Inter *undecimam* & *duodecimam horam* nobis oriebatur visibilis, respicientibus ad septentrionem e cellis fratrum. Nocte autem Divi patris nostri *Benedicti*, qua eius commemorationis festum agitur, primum visus fuit. Ille anno superiori nocte *Lamperti* martyris: hoc autem anno, dicta Patris nostri commemorationis die, videbatur, & sic anno uno binos cometas, & diversis in locis stetit invenies.

De accidentibus anni 1538.

SEPE quidem ad Plinianam murem, quam videlicet in feminino prætulit genere, & ab ea *centum* & *viginti mures genitos* dixit, obstupui fateor. Sed hoc rem non grandem fuisse, & auditu & visu didicimus omnes. Venit enim *mus* (ut ad scripturam loquar sacram) *gravissimus*, & ut quondam *musæ* *Ægyptum*, & nostras nunc quoque terras mures, oppleverunt. Cuius quidem rei causa alii curribus & equis aquas agris invexerunt, quibus cavernis infusus mures invenere muscipulas: alii aliis modis in necem illorum sudaverunt; adeo ut nonnunquam una nocte *plusquam trecentos* nonnulli captos vel mersos invenissent. Et adhuc ad prævalendum muribus parum valde profecere. Ambitior, ob nimietatem foricum, non unam centum & viginti fuisse partu sædo, sed plurimum excessisse numero Plinianam murem.

De præmonitione caritatis.

ANNO superiore [1538] in annum usque hunc, nescio quomodo, Deo volente, tantæ famis præmonitio quædam fuit facta. Primum enim noctis tempore bis terque in hebdomada audivimus frumenta in lobio motari, & quasi infarciri faccis; immo & incerniculo infundi, & a pulveribus purgari: pisa quoque in locum de loco proiici. Unde & nonnulli fratrum ita actitanti, nescio cui, signa dederunt. Ubi autem id audivimus, lemuribus ascriptimus, & rem non magni fecimus, dicentes: ille fortassis vel iste reversus ab inferis frumentis ludit. Tandem autem in profecto Divi patris nostri *Benedicti*, omnibus nobis in dormitorio post completorium (ut dicimus) constitutis, multum in frumentis, ut videbatur, laboravit in lobio supra nos, & par rimas pluteorum, etiam videntibus cunctis, plurimum filiginis decurrere fecit ad lignorum cumulum iacentem. Et mirum dictu, quod nos audire putavimus, quod videre; deportatis paulo post lignis, non invenimus, quamvis copiose ad nostrum conspectum filigo decurrisset. Ex tunc autem cessavit, quasi omnibus in concione iam præmonitis, & ad rationem futurorum sumendam taliter doctis. Et licet, dum sic pie moneremur, varie rem interpretaremur: illico tamen ipsa se res manifestavit, quod frumentorum rationem nos assumere voluerit in monasterii profectum. Veram proinde Doc. Jacobi Carthus. sententiam experiri licet, quod multæ videlicet fiant hominibus præmonitiones, diversis, Deo disponente, modis. Sed rarus est, qui vel intelligat vel advertat.

Anno *millesimo quingentesimo quadragesimo primo* Abbas *Conradus* debitum naturæ persolvit, in cuius locum *Joannes Mucken Alvendianus* à toto conventu unanimiter eligitur & confirmatur. Habuit autem sub se, quos sequens calculus demonstrat.

Conradus Ascuius Prior.
Hermannus Rûden.
Johannes Stein.
Conradus Stein.
Henricus Boden.
Henricus Ecklef.
Henricus Kothman.
Theodericus Helves.
Andreas Emmerman.